

גלות ותפוצה: שתי ציונויות

חיים גנז

1. יהודים בעולם: גלויות או תפוצות?

מחלוקות על פירוש העיקרון הציוני המכונה 'שלילת הגלות' מלוות את הציונות עוד מראשיתה. היו שפירושהו אז כעיקרון מקסימליסטי, כשלילה מוחלטת של חיי יהודים מחוץ לארץ ישראל, היינו כעיקרון שלפיו ראוי שכל היהודים לא יהיו בגלות היו שפירושהו פירוש מינימליסטי, כעיקרון שלפיו ראוי שלא כל היהודים יהיו בגלות היינו כשלילה רק של הטוטליות של הימצאות היהודים מחוץ לארץ ישראל וכתביעה לקיום גרעין הגדרתם העצמית שם, לאו דווקא להימצאות כולם שם.¹

הפירוש המקסימליסטי של העיקרון הזה נעשה, לכל הפחות מאז שנות השלושים של המאה ה-20, הפירוש הרווח בזרם המרכזי של הציונות. אז נשללו תוכני חייהם של יהודים מחוץ לארץ ישראל וגם עצם הימצאותם שם. שלילה זו גררה סמכותנות והתנשאות של היישוב היהודי בארץ

* מאמר זה מבוסס על הפרק הרביעי של ספרי תאוריה פוליטית לעם היהודי: שלושה נרטיבים ציוניים, הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה וידיעות ספרים, חיפה ותל אביב 2013. אני מודה להוצאה שהרשתה לי להשתמש בו לצורך המאמר הזה.

1 פינסקר למשל סבר שברגע שיירפא הפגם הפתולוגי של היהודים, היינו היעדר ארץ, הם יוכלו להתקיים בבטחה גם מחוץ לארץ הזו. ראו: גדעון שמעוני, האידיאולוגיה הציונית (תרגמה סמדר מילוא), מאגנס, ירושלים 2001, עמ' 30-32, 100-104; שלמה אבינרי, הרעיון הציוני לגווניו: פרקים בתולדות המחשבה הלאומית היהודית, עם עובד, תל אביב תשנ"א, עמ' 89-99; דימיטרי שומסקי, 'יהודה לייב פינסקר, אוטו / אמנציפציה ואימפריה רב-לאומית' (טרם פורסם). הדוגמה המובהקת ביותר לפירוש המינימליסטי היא פירושו של אחד העם, המתבטא בתורת המרכז הרוחני שלו. לעניין זה ראו בין היתר: סטיבן זיפרשטיין, נביא חמקמק: אחד העם ומקורות הציונות (תרגם עמי שמיר), עם עובד, תל אביב תשנ"ח, עמ' 108-111. יהודה לייב מאגנס, אף על פי שעלה לארץ ישראל, לא שלל מעולם את התפוצות היהודית. ראו: גדעון שמעוני, 'בחינה מחדש של "שלילת הגלות" כרעיון וכמעשה', בתוך: אניטה שפירא, יהודה ריינהרד ויעקב הריס (עורכים), עידן הציונות, מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, ירושלים תש"ס, עמ' 45-63, בעמ' 52.

ישראל כלפי מי שלא הסיק מן השלילה הזאת את המסקנות הראויות והתיישב בעצמו בארץ ישראל. השלילה, הסמכותנות וההתנשאות נעשו בוטות פחות מאז שנות השמונים של המאה ה-20.² מאז גם הסוגיות הנוגעות לגלות נדונות מנקודת מבט שיפוטית פחות ופסקנית פחות מזו שהכתיב עקרון שלילת הגלות:³ הן נדונות בכותרת 'יחסי ישראל והתפוצות'. המעבר הזה משיח 'שלילת הגלות' אל שיח 'היחסים עם התפוצות' מרמז על נסיגה מפירושו המקסימליסטי של עקרון שלילת הגלות אל פירושו המינימליסטי.

אנסה במאמר זה לבסס שתי טענות. ראשית, אטען כי מבחינת הפירוש הרווח של הסיפור הציוני בקרב הזרם המרכזי של היהודים בישראל - פירוש שאכנה אותו מ'ו'ת'י ו'ק'נ'י'ני - המעבר הזה אינו יכול לנבוע משיקולים עקרוניים. הוא נובע מבחינת הציונות הזאת מאילוץ מציאות ומשיקולים פרגמטיים וטקטיים הנובעים גם מעמדותיה של הציונות המהותנית-קניינית בנוגע למעמד היהודים לעומת הערבים בארץ ישראל. שנית, אטען כי לסיפור הציוני יש פירוש אחר - שאינו רווח כלל בישראל של ימינו - פירוש הבנייתי ושוויוני, הגורר עקרונית את המעבר משיח שלילת הגלות לשיח היחסים עם התפוצות. פירוש זה עולה בקנה אחד עם עמדות מרכזיות מראשית הציונות אשר לעקרונותיה בכלל ולעקרון שלילת הגלות בפרט.⁴ אבהיר תחילה את עיקרי הפירוש המהותני הקנייני של הסיפור הציוני מצד אחד, ואת עיקרו של הפירוש ההבנייתי השוויוני שלו מצד אחר. מדובר בפירושים לסיפור הזה: היהודים בארץ ישראל הם חלק מן היהודים המפוזרים בעולם כולו - קבוצה שהיא המשכה של האומה היהודית שהתהוותה בארץ ישראל בזמן העתיק. אומה זו חדלה להתקיים בארץ ישראל לפני מאות

2 יש חוקרים המסמנים את קו פרשת המים המציין את ראשיתו של השינוי המוזכר לעיל בנקודה מוקדמת למדי. אניטה שפירא טוענת שראשיתה של המגמה בשנות השישים, ובמובהק בשנות השבעים (אניטה שפירא, יהודים, ציונים ומה שביניהם, עם עובד, תל אביב תשס"ח, עמ' 63-64, 83). גדעון שמעוני גורס שהמעבר החל בשנות השבעים (שמעוני, 'בחינה מחדש של "שלילת הגלות"' [לעיל הערה 1], עמ' 60). אני מניח כי אחד הדברים המאפשרים לדחוק את הסוגיה לשולי סדר היום הציוני הוא הנוכחות המתמדת והדחופה עד כדי חירום של שאלת מעמד היהודים בארץ ישראל לעומת הערבים - שאלה שמאז מלחמת ששת הימים מציפה את בעיות הציונות ומאירה כל בעיה אחרת של הציונות באור חיזור וחסר חשיבות. גבי שפר והדס רוט טולדנו אומרים שעד שנות השבעים 'רוב הקברניטים הציונים והישראלים, רוב המקצוענים הישראליים ורוב הציבור הישראלי שללו את הגלות וראו בישראל את המרכז הבלעדי של העם היהודי'. גבריאל (גבי) שפר והדס רוט טולדנו (בהשתתפות ליבת אבישי), מי מנהיג? על יחסי ישראל והתפוצה היהודית, מכון ון ליר בירושלים והקיבוץ המאוחד, ירושלים ותל אביב תשס"ו, עמ' 39.

3 לתיאורים חשובים של ההיסטוריה של עקרון שלילת הגלות וגילוייו השונים ראו: אניטה שפירא, 'לאן הלכה שלילת הגלות', אלפיים, 25 (2003), עמ' 9-54; שמעוני (לעיל הערה 2). ראו גם שני חלקי מאמרו של אמנון רוז'קרוצקי, 'גלות בתוך ריבונות: לביקורת "שלילת הגלות" בתרבות הישראלית', חלק ראשון: תיאוריה וביקורת, 4 (סתיו 1993), עמ' 23-55; חלק שני: תיאוריה וביקורת, 5 (סתיו 1994), עמ' 113-132. הגם שהתזה המרכזית שלו היא בעיקרה נורמטיבית ולא תיאורית והיא ממוענת לריבונות היהודית בישראל ולא לגלות היהודית, המאמר כולל גם הבחנות חשובות רבות בפנומנולוגיה של עקרון שלילת הגלות, בעיקר בהערות השוליים הרבות.

4 בספרי תאוריה פוליטית לעם היהודי נדונות ההשלכות של שתי הגרסות האלה של הציונות וגם השלכות הפוסט-ציונות על ההיסטוריוגרפיה הציונית, וכן נדונות השלכות הציוניות האלה, הפוסט-ציונות וגרסה שלישית של ציונות המכונה שם 'ציונות היררכית', על יחסי יהודים-ערבים בארץ ישראל.

שנים, ומאז התקיימו היהודים מחוץ לה בלא ליהנות כקולקטיב מטריטוריה משותפת ומשלטון עצמי. הקהילה היהודית שהתהוותה בארץ ישראל - בעיקר מסוף המאה ה־19 - נועדה לאפשר ליהודים לחיות חיים מלאים בתרבותם העברית המשותפת וליהנות משלטון עצמי. התהוות הקהילה הזו והמשך התקיימותה היו מוצדקים אז ועודם מוצדקים, אף שבארץ ישראל היו ערבים והם מוסיפים לחיות בה. היהודים זכאים לשלטון עצמי במולדתם ההיסטורית כשם שכל האומות זכאיות לו; הם זכאים לו במשנה תוקף מפני שמאות שנים הם נרדפו ושוב ושוב; בסוף המאה ה־19 נגדשה סאת הרדיפות, ובאמצע המאה ה־20 הגיעו הרדיפות אל שיאן - בשואה. לסיפור הזה יש רכיבים עלילתיים ורכיבים נורמטיביים. הפירוש המהותני־קנייני והפירוש ההבנייתי־שווינוני של הסיפור הזה נוגעים לשתי קבוצות הרכיבים - לעלילתיים וגם לנורמטיביים. לפי הפירוש המהותני־קנייני, האומה היהודית נוצרה בארץ ישראל בזמן העתיק. למרות היעדר היהודים מן הארץ מאות רבות בשנים ולמרות פיזורם בעולם, הם לא חדלו להיות קולקטיב לאומי אחד. לאומיות, לפי הציונות הנוכחית, היא מהות היהדות. האופן שהציונות הנוכחית מבססת את המהותנות הלאומית שלה ושוורת אותה בקנייניות ארץ־ישראלית מנוסח בתמצית בשתי המובאות שלהלן מדבריו של בן־ציון דינור:

אפילו כשארץ־ישראל לא הייתה למעשה ברשותו של ישראל, לא היה עם מחוסר מולדת, אלא עם שאחרים גולו ממנו את ארצו, שהוא עדיין 'מחזיק בשוליה' ו'נאחז בסנסניה' וטוען 'כולה שלי'.⁵

היהודים לא נמצאו מעולם במצבה של אומה בלי ארץ, של אומה נטולת מולדת. הם היו תמיד, אף בימי הגלות, במצבה של אומה שדודה ועשוקה שאדמתה נגזלת ונחמסת, והיא אינה פוסקת מלטעון ומלקבול על עשקה, ומלתבוע את השבת גזלתה. לתבוע ולטעון, כמובן, לפני מי שאפשר לה לקוות שישמע בקולה.⁶

המובאות משיבות לביקורות הידועות על הציונות שהיא לאומיות ללא אומה, שכן ליהודים אין טריטוריה משותפת ואין תרבות חובקת־כול משותפת (מאפייני אומות המכונים בספרות העיונית 'אובייקטיביים'), ואין להם מורשת זיכרונות משותפת שהם מבקשים לחיות לפיה (מאפייני האומה שהבליט ארנסט רנאן ושמכונה בספרות העיונית 'סובייקטיבי').⁷ לפי המובאות

5 בן־ציון דינור, 'ספר הציונות ותכניתו', בתוך: הנ"ל (עורך), ספר הציונות, מוסד ביאליק ודביר, תל אביב תרצ"ט, עמ' יב-כא, בעמ' יד.

6 הנ"ל, ישראל בגולה: מקורות ותעודות ערוכים וסדורים לפי הענינים והזמנים בתוספת ביאורים והארות, א, דביר, תל אביב תרפ"א, עמ' יא. יעקב ברנאי מצטט דברים מריאיון עם דינור שהוא הטיל בו במפורש את אשמת הגול על הערבים: 'מסורת הגזילה של רכוש יהודי על־ידי הערבים היתה מסורת שעברה מדור לדור, עד ימינו אלה, ואולי בהקשר זה ראוי לציין שבין "הרכוש" הנגול היתה לא רק הארץ עצמה אלא גם "קדושה" של הארץ. הערבים, כמו הנוצרים, לא רק גולו את המקומות הקדושים ליהדות, אלא הפכו אותם, בשינוי שמם ובסילוף מסורתם, למקומות קדושים לנצרות ולאסלאם'. יעקב ברנאי, היסטוריוגרפיה ולאומיות: מגמות בחקר ארץ־ישראל ויישובה היהודי, 1881-634, מאגנס, ירושלים תשנ"ה, עמ' 83.

7 ראו: ארנסט רנאן, 'מהו לאום?' בתוך: הנ"ל, על לאומיות וזהות יהודית (תרגם חיים ריינגוורץ), רסלינג, תל אביב 2009, עמ' 41-71.

מדינור (שעיקר תוכנו מודגש גם בהכרזת העצמאות של ישראל), השאיפה לחזור ולהיאחז בארץ על יסוד זיכרון החיים הלאומיים שהתקיימו בה בעבר היא המורשת המשותפת של היהודים, והם ביקשו תמיד להמשיכה ועודם מבקשים זאת. המובאות משיבות גם לטענה שיהודי התפוצות לא היו בגדר אומה לפני הציונות מפני שלא היו להם טריטוריה ותרבות משותפת. המובאות עוקרות את המשמעות הנורמטיבית מן האמת העובדתית שליהודי התפוצות לא היתה לא תרבות משותפת ולא טריטוריה משותפת, וטוענות שלא היו להם טריטוריה ותרבות משותפת לא מפני שלא רצו בהן, אלא מפני שהן נגזלו מהם. ואולם סיפור הגלות, הגזלה והחתיירה לשוב לארצם בכל דור ודור לא נועד להראות רק שמכיון ששמרו ישראל על ארץ ישראל כטריטוריה שלהם וכמורשתם, שמרה ארץ ישראל על מהות ישראל כאומה; הסיפור הזה נועד להראות גם שמכיון ששמרו ישראל על ארץ ישראל כטריטוריה שלהם וכמקום 'קוממיותם הממלכתית', היא לא חדלה מעולם להיות קניינם. במילים אחרות, הסיפור נסב על סימביוזה של אומה-קניין שבין היהודים לארץ ישראל.

לפי הפירוש ההבנייתי-שווינוני של הסיפור הציוני, אין היהודים אומה במובן המלא של המילה היום, ובוודאי לא היו אומה במובן מלא בעת ראשית הציונות. לפי הפירוש ההבנייתי, בראשית הציונות ובמאות שקדמו לה היו היהודים מקרה גבולי של אומה. הם היו כאלה מפני שנתפסו בתודעת עצמם ובתודעת סביבתם המשך לאומה היהודית שהתקיימה בארץ ישראל בזמן העתיק. לפי הציונות ההבנייתית-שווינונית, הלאומיות הגבולית היהודית של סוף המאה ה-19 העניקה ליהודים אפשרות ממשית למצוא פתרון לאומי מלא לשתי הבעיות המרכזיות שלפניהן ניצבו אז ובחצי הראשון של המאה ה-20: ראשית, התרופפות אחיותם בדת כמלט המאחד אותם כקולקטיב; שנית, התרופפות ביטחונם והפגיעה בכבודם בשל התעצמות רדיפותיהם והגעתן לשיאן בשואה, למרות האמנציפציה שלהם מאז סוף המאה ה-18. לפי הפירוש הזה, כתנועה היסטורית עשתה הציונות במידה רבה את אשר עשו רוב התנועות הלאומיות (האתנו-תרבותיות) בארצותיהן. היא הבנתה אומה במולדת לאומית על בסיס לאומיות גבולית של בניה, מטעמים של שימורם כקולקטיב היסטורי ושמירה על ביטחונם ועל כבודם של חברי הקולקטיב הזה. הציונות עשתה זאת בדרך של שכנוע פרטים יהודים ליצור אומה יהודית במובן מלא ולא גבולי, ולעשות זאת בארץ ישראל, לא מפני שליהודים היה קניין עליה מקדמת דנא, אלא מפני שהיתה מוזהה בתודעת היהודים ובתודעת הציוויליזציה המערבית כמולדת היהודים. בגלל הזיהוי הזה היו לארץ ישראל סיכויי הצלחה גדולים יותר מכל מקום אחר בעולם להיות מקום מימוש הזכות האוניברסלית להגדרה עצמית לאומית של היהודים. מנקודת המבט של הרעיון המדיני הציוני בסוף המאה ה-19 היו היהודים עתידים להיות זכאים לזכות הזו אם אכן יצליחו התנועה ההיסטורית הציונית וגורמים היסטוריים נוספים לעשות אותם אומה במובן מלא. מכיון שמנקודת המבט של ראשית המאה ה-21 הצליחה הציונות, בסיועם של גורמים היסטוריים שונים, לעשות את מקצת היהודים החיים בישראל אומה במובן מלא (קבוצה בעלת תרבות אחת חובקת-כול, בעלת טריטוריה משותפת ומורשת משותפת), אומה כזאת מתקיימת לה היום בארץ ישראל. את מקצת היהודים היושבים מחוץ לארץ ישראל הצליחה הציונות לעשות אומה במובן חלקי חזק יותר משהיו בסוף המאה ה-19. עד אז היו אומה במובן חלקי רק מפני שנתפסו בתודעת עצמם וסביבתם כהמשך לאומה במובן מלא שהתקיימה בארץ ישראל

בזמן העתיק. מאז מתקיימת אומה יהודית ישראלית, רבים מיהודי העולם שותפים למורשתה. מורשת זו מתמצה בשאיפה להתקיימות אומה יהודית טריטוריאלית עצמאית, כזו שתמנע מן היהודים גורל שהיה מנת חלקם עד שקמה. יהודי העולם שזוהי מורשתם - ואכן, זוהי מורשת של רבים - הם חלק מאומה יהודית במובן גבולי חזק מן המובן הגבולי שהם היו בו אומה גם במאה ה-19. לפי הציונות השוויונית-הבנייתית, הזכות להגדרה עצמית לאומית שהיהודים בארץ ישראל נהנים ממנה, שהיא גם זכותם של יהודי העולם המעוניינים בה ולא רק של היהודים הישראליים, צריכה להתפרש כזכות שווה לזכויות ההגדרה העצמית של אומות אחרות.

2. הציונות המהותנית-קניינית: שלילת הגלות והכחשת התפוצציות

א. שלילה גמורה של ההווה היהודית מחוץ לארץ ישראל

במוקד הפירוש המהותני של עלילת הסיפור הציוני עומדות כמה תזות. תזה אחת מתבססת על אונטולוגיה חברתית, ולפיה הקולקטיב היהודי הוא אומה במהותו. תזה אחרת היא היסטוריוגרפית, ולפיה ארץ ישראל היתה ליבת חייהם של היהודים לא רק בעת שישבו בה אלא אף כשחיו מחוץ לה. התזה השנייה מסייעת לבסס את התזה ראשונה. כפי שכבר רמזתי לעיל, היא אפשרה לציונות המהותנית לטעון כי לקולקטיב היהודי היו מאפיינים של אומה גם כשנראה שרובו ככולו לא נהנה מטריטוריה, מתרבות וממורשת משותפת שחבריו ביקשו להמשיך לחיות לפיהן יחד. בן-ציון דינור, שמדבריו הבאתי לעיל, הוא הנסח האקדמי המובהק של הציונות הזו בדיסציפלינה ההיסטורית. בתור שר החינוך של ישראל בראשית שנות החמישים הוא היה גם אחראי לעשייתה רכיב כמעט טרנסצנדנטלי של התודעה ההיסטורית של הישראלים.⁸ העמדה שמהות הקולקטיב היהודי היא לאומית וגם ההיסטוריוגרפיה שבאמצעותה ביססה הציונות הנדונה כאן את העמדה הזו, גוררות - כל אחת מהן בנפרד ובוודאי שתיהן ביחד - את השלילה הגמורה של חיי יהודים מחוץ לארץ ישראל. אם נכונה הטענה שארץ ישראל לא חדלה מעולם להיות לב הקיום היהודי, כיצד קהילות יהודים ממשיכות לפרוח מחוץ לארץ ישראל ואין חבריהן שבים אליה אף שיהודים שולטים בה ויש בה מדינה ליהודים? הימנעותם מלשוב שמה היא ההוכחה החיה למופרכות של ההיסטוריוגרפיה המלווה את הציונות המהותנית-קניינית. כדי להתגונן מאשמת המופרכות הזו מוכרחה גרסה זו של הציונות להורות על שובם של כל היהודים אל ארץ ישראל ולהמעט ממעמדם ומערך חייהם אם הם מסרבים לעשות זאת. כשהאונטולוגיה המהותנית מצטרפת אל ההיסטוריוגרפיה התומכת בה, שלילת הגלות הנלווית לה נעשית רדיקלית יותר, שכן היא משנה את מרכזיותה של ארץ ישראל בקיום היהודי

8 מפעלו ההיסטוריוגרפי של בן-ציון דינור והשפעתו על החינוך הציוני בישראל נדונו בשנים האחרונות במחקרים ובכתבים רבים. בין היתר ראויה לציון אסופת המאמרים שראתה אור לפני שנים מספר בעריכת אריאל ריין, בן-ציון דינור, כתבים - חדשים וגם ישנים, מרכז דינור ומרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, ירושלים תשס"ט. ראו גם: אורי רם, 'הימים ההם והזמן הזה - ההיסטוריוגרפיה הציונית והמצאת הנראטיב הלאומי היהודי: בן-ציון דינור וזמנו', בתוך: פנחס גינוסר ואבי בראלי (עורכים), ציונות - פולמוס בן זמננו, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, קריית שדה בוקר תשנ"ז, עמ' 126-159.

מטענת עובדה היסטורית אקראית למאפיין טבע בראשית של היהודים, ואת נוכחותם מחוץ לה היא משנה לבגידה בטבעם, לסטייה ולפרוורסיה. ארנסט גלנר מתאר את האונטולוגיה המהותנית של הלאומיות כעמדה שלפיה אומות הן 'דבר־מה שבטבע, מיון של בני אדם שנוצר בידי שמים; [...] ייעוד פוליטי החבוי במהות הדברים; הגרסה הפוליטית של מיון המינים והסוגים בעולם החי; ישויות [...] [ה]אמורות להיות קיימות, כמו הר האוורסט, מימים ימימה, מלפני עידן הלאומיות'.⁹ אם טבעה ומהותה של האומה היהודית מעוגנים כל כולם בקשר שבין היהודים לארץ ישראל, הרי כדי לחדול מן הקלקולים שהתקלקלה האומה היהודית בהתנתקותה הפיזית מן המהות הזו וגם מן הנירוזה הנפשית שלקתה בה - כביטוי של א"ב יהושע - בהתקיימה הרחק מליבת הווייתה, כל האומה היהודית לשוב צריכה אל ארץ ישראל.¹⁰ רק שם תחדל לסטות מן האופן ש'נוצרה בידי שמים' - כפי שמתאר זאת גלנר.

מחויבותה של הציונות המהותנית לשלול את הימצאותם של חלקים כלשהם של הקולקטיב היהודי מחוץ לארץ ישראל נובעת לא רק מן האופן שהיא תופסת את מעמדן האונטולוגי של האומה היהודית ושל מולדתה אלא אף מתפיסת מעמד הלאומיות בהווייתם של בני אדם אינדיוידואלים. אצטט שוב מדבריו של גלנר על אידאולוגיות לאומיות מהותניות: 'אדם צריך שתהיה לו לאומיות, כפי שצריך שיהיו לו אף ושתי אוזניים; אפשר להעלות על הדעת אנשים המשוללים מאפיינים אלה, ומדי פעם הדבר אפילו קורה, אבל רק כתוצאה מאיזה אסון, תוצאה שהיא עצמה אינה אלא אסון מסוגו'.¹¹ במילים אחרות, מהותנות לאומית פירושה שקולקטיבים לאומיים נבראו כחלק מן הטבע, ולא זו בלבד אלא שהשתייכותו של כל פרט אנושי אליהם היא חלק מטבעו של אותו פרט, ממש כשם שאיברי גופו הם חלק מטבעו. אם פרטים יהודים רוצים לשמור על טבעם השלם או לחיות בדרך התואמת את טבעם, אם רוצים הם שלא להיות בעלי מום, עליהם לחיות בארץ ישראל. יהודים המסכינים עם חיים מחוץ לארץ ישראל כמוהם כבני אדם המסכינים עם חיים בלא אף ובלא אוזניים. דבריו של יוהן גוטפריד הרדר, הפילוסוף שהוא אולי אבי הלאומיות האנתרופוטית המהותנית, מוליכים אל אותה מסקנה. לדבריו, 'הערבי של המדבר שייך אליו ממש באותה מידה כמו סוסו האציל או הגמל הסבלני והבלתי נלאה שלו'.¹² אם הדברים נכונים בנוגע לשייכות הערבי למדבר, הם נכונים גם בנוגע לשייכות היהודי לארץ ישראל. אפשר להעלות על הדעת יהודים שאינם חיים בארץ ישראל ממש כשם שאפשר להעלות על הדעת גמלים בשלגי האלפים. ואף על פי כן, כידוע לכול, להוותם של היהודים, רבים מהם אכן חיים מחוץ לארץ ישראל. מספר היהודים החיים מחוץ לארץ ישראל רב ממספרם של הגמלים בהרי האלפים. ובכל זאת, הסכנתם עם חייהם שם כמוה כהסכמה לחיות במנותק מטבעם ומטבע מינם.

9 ארנסט גלנר, *לאומים ולאומיות* (תרגום דן דאור), האוניברסיטה הפתוחה, תל אביב תשנ"ד, עמ' 73-74.
10 א"ב יהושע סבור כי הגלות היא תסמין של נירוזה לאומית. הוא מבטא זאת בכותרת מאמרו שולל הגלות: 'הגולה - הפתרון הנברוטי', בתוך: הנ"ל, *בזכות הנורמליות: חמש מסות בשאלות הציונות*, שוקן, ירושלים תש"ם, עמ' 27-73.

11 גלנר, *לאומים ולאומיות*, עמ' 21.

12 Robert Reinhold Ergang, *Herder and the Foundations of German Nationalism*, Columbia University Press, New York 1931

כשם ששלילת הגלות המוחלטת של גרסת הציונות הנדונה כאן נובעת מהאונטולוגיה החברתית שביסודה ומן ההיסטוריוגרפיה הנלווית לה, היא נובעת גם מתורות אחרות העומדות בבסיס הציונות המהותנית-קניינית: תורה קניינית של צדק ואונטולוגיה מוסרית קולקטיביסטית. לפי התורה הקניינית של צדק, כשרותן של פעולות רכישה היא מקור התשובה לשאלות על צדק בחלוקת משאבי העולם.¹³ לפי האונטולוגיה המוסרית הקולקטיביסטית, אומות, ולא פרטים, הן השחקנים הראשיים של המוסר המדיני.¹⁴ בהתאם לצדק הקנייני שביסוד גרסת הציונות הנדונה כאן, מוצדקת השבת היהודים אל ארץ ישראל ביזמת הציונות ומוצדק מעמדם האדנותי בארץ ישראל מכוח היותם ראשונים בבעלות עליה ומכוח אי-התיישנותה של הבעלות הזו מאז הזמן העתיק. זכות זו לא התיישנה, למרות אבדן הקשר הפיזי בין היהודים לארץ ישראל מאז, שכן אבדן זה נגרם ונמשך שלא מרצון היהודים. הקולקטיבי היהודי, כפי שהכרזת העצמאות של ישראל מספרת לנו, הוגלה מארצו ולא חדל מלחתור לשוב אליה. שלילת הגלות מתבקשת מטיבה הקניינית של הציונות הנדונה כאן מפני שנוכחותם של יהודים רבים ככל האפשר בארץ ישראל נחוצה למימוש הפיזי המלא של הקניין הקולקטיבי עליה. נוכחות של מקצת היהודים בארץ ישראל אינה מאפשרת לקולקטיבי היהודי לשוב אל חזקה פיזית ואל מימוש מלא של בעלותם על כולה. אפשר לומר שהטענה הזו אינסטרומנטלית: שלילת הגלות נובעת מהזכות הקניינית של היהודים על ארץ ישראל מפני שנוכחותם שם נחוצה כאמצעי למימושה השלם. האונטולוגיה המוסרית שבבסיס הצדק הקנייני הזה מספקת בסיס מוצק עוד יותר לשלילה המוחלטת של הגלות משום שהיא גורסת כי נוכחותם בארץ ישראל של כל קהילות המשנה היהודיות ושל כל הפרטים היהודים נדרשת לא רק כאמצעי אלא כדבר-מה שהוא עצמו המטרה.

היחידה האנושית החיונית, שבה מגיע טבעו של האדם לשיא מיצויו, אינה היחיד או החבורה הוולונטארית הניתנת לפירוק, לשינוי או לנטישה בכל עת, אלא האומה; וחי היחידות המשניות, המשפחה, השבט או הפרובינציה, חייבים להיות כפופים ליצירתה ולשמירת קיומה של האומה, שהרי טיבם ומטרתם - המכונים לעתים 'משמעותם' - נובעים מטיבה וממטרותיה.

התיאור הזה של האונטולוגיה המוסרית העומדת בבסיסן של אידאולוגיות לאומיות מהסוג שהציונות המהותנית-קניינית נמנית עמו הוא של ישעיהו ברלין.¹⁵ הציונות הקניינית מוכרחה להניח את האונטולוגיה המוסרית הזו. שאם לא כן, כיצד אפשר לראות בפרטים הערבים החיים בארץ ישראל מאז המאה ה-19 ועד היום אחראים לפלישת הערבים במאה השביעית, גם אם נכון שהיהודים היו בעליה של ארץ ישראל בזמן העתיק או עד אותה פלישה? כיצד אפשר לראות בפרטים היהודים הפוזרים בעולם במאות האלה את יורשיהם של היהודים שהיו בעליה של ארץ ישראל במאה השביעית? רק אם עיקר הווייתם של ערביי ארץ ישראל כפרטים שחיים בה

13 מדובר בתורות צדק מן הסוג שהפילוסוף האמריקני רוברט נוזיק אפיין אותן ככאלה וגם ניסח את אחת המרכזיות שבהן בספרו: Robert Nozick, *Anarchy, State and Utopia*, Basic Books, New York 1974.

14 לאפיון האונטולוגיה הזו ראו: ישעיהו ברלין, 'לאומיות ולאומנות', זמנים, 12 (1983), עמ' 4-19.

15 שם, עמ' 10.

במאות האחרונות מתמצה בהשתייכותם אל האומה שפלשה אל ארץ ישראל במאה השביעית, ורק אם עיקר הווייתם של הפרטים היהודים החיים בעולם במאות האחרונות הוא השתייכותם אל האומה שממנה נגזלה אז ארץ ישראל - רק אם כך אפשר לטעון כי ליהודים יש קניין על ארץ ישראל. זו בדיוק הטענה הקולקטיביסטית שברלין מיטיב לתאר: 'היחידה האנושית [...] שבה מגיע טבעו של האדם לשיא מיצויו, אינה היחיד [...] אלא האומה; וחי היחידות המשניות [...] טיבם ומטרתם - המכונים לעתים "משמעותם" - נובעים מטיבה וממטרתיה'.¹⁶

אם טיבה ומטרתה של האומה היהודית מעוגנים בארץ ישראל, כך גם טבען ומטרתיהן של יחידות המשנה שלה - ציבורים יהודיים ויחידים יהודים הפזורים בעולם. על כולם ליעד את עצמם לארץ ישראל. יתרה מזו, כל עוד אין הם עושים זאת ואינם מגשימים את טבעם ואת יעדם, לא רק את גאולתם שלהם מן הגלות הם מונעים אלא גם את גאולתו השלמה של הקולקטיב בכללותו מן הגלות ואת גאולתם השלמה של אותם קהילות ויחידים מן הקולקטיב שכבר מצויים בארץ ישראל. תהליך הגאולה מן הגלות צריך שיושלם בקולקטיב כולו, על כל קהילותיו ויחידיו. על פי הלאומיות המהותנית, הקולקטיב הזה כמוהו כאורגניזם ביולוגי¹⁷ - אם רק רגליו וגופו בארץ ישראל ואילו אוזניו ואפו מחוץ לה, נפגעים לא רק אוזניו ואפו אלא אף רגליו וגופו. משום כך מוטלת על קהילות היהודים ועל היחידים היהודים המצויים מחוץ לארץ ישראל החובה לשוב אליה: לא רק מפני שזו חובתם כלפי עצמם, כלפי טבעם וכלפי יעדיהם אלא גם מפני שזו חובתם כלפי כל קהילות היהודים והיחידים היהודים שכבר שבו אל ארץ ישראל. בלא לעשות זאת, הם מעמידים את עצמם במצב שאין להם רגליים וגוף, ולא זו בלבד אלא שהם גם מעמידים את הקהילות ואת היחידים ששבו אל ארץ ישראל במצב שאין להם אוזניים ואף.

אם הדברים האלה נכונים, הם מלמדים שהמעבר מהדיבורים על 'שלילת הגלות' אל דיבורים על 'חסי ישראל והתפוצות' אינו אפשרי עקרונית מבחינתה של הציונות המהותנית-קניינית, שכן על פי האונטולוגיה החברתית והמוסרית שביסודה, אי אפשר לשים קץ לגלות כאשר מקצת קהילות היהודים ומקצת הפרטים היהודים נותרים מחוץ לארץ ישראל. לפי אונטולוגיות אלה, כאשר חלק מן האומה היהודית נותר מחוץ לארץ ישראל, הוא חוטא הן לאינטרס העצמי שלו והן לחובותיו המוסריות כלפי עצמו משום שהוא נמנע מלהגשים את טבעו ואת ייעודו. יתרה מזו, 'יחידת המשנה' הנשארת בגולה חוטאת לא רק כלפי עצמה אלא גם כלפי הקולקטיב בכללותו וגם כלפי חלקיו היושבים בארץ, שהרי בהיותה בגולה היא מותירה שם בשר מבשרם שלהם ומונעת אותם מלהגשים במלואם את טבעם ואת ייעודם.

זאת ועוד, הדיבור על 'חסי ישראל והתפוצות' אינו אפשרי מבחינתה של הציונות המהותנית-קניינית לא רק מן הבחינה העקרונית אלא אף מן הבחינה המושגית. שלא כמו המונח 'גלות', המונח 'תפוצות' הוא מונח ניטרלי מבחינה ערכית. המגדיר קהילה כלשהי (על היחידים הנמנים עמה), 'קהילת תפוצה', אומר כי הם חלק מקולקטיב גדול יותר שמוקדו במקום אחר מהמקום שהם יושבים בו, בלא להניח שיש בכך כל רע. האומר על קהילה ועל יחידים שהם 'בגלות',

16 ש.ם.

17 ש.ם.

כמוהו כאומר שיש רע בהיעדרם מהמקום שהוא מוקד הקולקטיב שלהם. מבחינה ערכית הציונות המהותנית רואה תמיד בשלילה את שבתם של קהילות ויחידים יהודים מחוץ לארץ ישראל, ולכן היא מגדירה את מציאותם שם מציאות של גלות, ולא מציאות של תפוצה גרדא. במילים אחרות, הציונות המהותנית שוללת מבחינה ערכית את מצב הגלות היהודית, ולא זו בלבד אלא שהיא גם מכחישה את האפשרות של תפוצה יהודית. לגרסתה, אולי ייתכנו תפוצות איריות של אירים שחיים מחוץ לאירלנד או תפוצות יווניות של יוונים שחיים מחוץ ליוון, אבל יהודים שמחוץ לארץ ישראל אינם יכולים להיות בתפוצות אלא רק בגלות.

ב. משיח שלילת הגלות לשיח יחסי ישראל עם התפוצות: אילוצי המציאות

למרות המקסימליזם והטוטליות העקרונית הנלווים לשלילת הגלות של הציונות המהותנית־קניינית, בעשרות השנים האחרונות נמנע הזרם המרכזי של הציונות מלבטא אותה במוצהר, וודאי שהוא נמנע בדרך כלל מפעולות למימושה. כשם שהזרם המרכזי, ואפילו אותן מפלגות קנייניות במוצהר הנמנות עמו (הליכוד למשל), נמנעים גם כשהם בשלטון מלממש במלואו את המקסימליזם הטריטוריאלי שלהם בנוגע לארץ ישראל, כך הם נמנעים מלממש את המקסימליזם שלהם בנוגע לשלילת הגולה. ואולם בנוגע למקסימליזם הטריטוריאלי ההימנעות הזו נובעת בעיקר משיקולים פרגמטיים וטקטיים, ואילו בכל הקשור ליחס בין היהודים בארץ ישראל ליהודים שמחוץ לה היא נובעת לא רק משיקולים כאלה אלא בעיקר מאילוצי מציאות, היינו ממגבלות שהן מגבלות כמעט פיזיות: ארץ ישראל נתונה רובה לשליטתה של ישראל וכולה במעגל כוחה של ישראל. ישראל של הציונות הקניינית נמנעת מלהשתלט על כולה ומלהחיל את ריבונותה על כל חלקיה שכבר מצויים בשליטתה לא משום שהיא סבורה כי המעשים האלה מעוררים קשיים מבחינה עקרונית ומוסרית אלא בעיקר בשל ההשלכות המעשיות שיהיו להתנגדות המוסרית שיעוררו צעדים כאלה בעולם כולו. בכל הקשור למקסימליזם הנוגע לשלילת הגלות, המעצורים ניצחים הרבה יותר מסתם שיקולים פרגמטיים וטקטיים. שלא כמו הטריטוריות של ארץ ישראל, רוב יהודי העולם שמחוץ לה אינם מצויים בדרך כלל לא בשליטתה של ישראל ולא במעגל הכוח שלה. המציאות מאלצת אותה שלא לגרום להם להיענות לתביעת הציונות המהותנית־קניינית לעלות לארץ ישראל.

אף על פי כן, לצדה של עובדה זו ניצבים גם שיקולים פרגמטיים וטקטיים שמשפיעים על הזרם המרכזי של הציונות שלא לרצות בעלייתם של יהודי המערב. הדברים אמורים בעיקר ביהודי ארצות הברית. לישראל יש עניין גדול בסיוע שהם יכולים להעניק לה, בעיקר בסיוע הפוליטי של השדולה היהודית שם ובדחיפה שהיא יכולה לתת לסיוע של ארצות הברית לישראל. העובדה שיהודי ארצות הברית נמצאים מחוץ למעגל הכוח של ישראל מונעת אותה מלנקוט אמצעים כוחניים כדי לאלצם לעלות אליה, ולא זו בלבד אלא שיש לה עניין מעשי שרובם יישארו שם. לנוכח יחסה של ישראל אל הערבים, המתעצב על פי עמדותיה של הציונות הקניינית, ספק אם היה לה קיום בלא סיועה של ארצות הברית. המקסימליזם הטריטוריאלי הנובע מהציונות הקניינית של ישראל מצמיח בעבורה שיקולים פרגמטיים שלא לרצות להגשים את המקסימליזם העקרוני שלה בסוגיות שלילת הגלות בנוגע ליהודי ארצות הברית. בשל

שיקולים פרגמטיים אלה אין ישראל מבטאת ביטוי בוטה, סדיר ורשמי את עמדתה שראוי להם לעלות לישראל. מציאות שלא יכולה להיות בה לביטויים כאלה כל משמעות מעשית, בצירוף שיקולים פרגמטיים המנטרלים במידה רבה את הרצון העקרוני שתהיה להם משמעות מעשית, מבהירים את המעבר משיח הגלות לשיח התפוצות. הם מבהירים את 'השקט התעשייתי' השורר בעשורים האחרונים ביחסים שבין ישראל של הציונות המהותנית ובין יהודי ארצות הברית בשאלת עלייתם לישראל. לא כאלה היו פני הדברים בעשורים שמאז שנות השלושים של המאה ה-20, ובעשורים האחרונים אין הם כאלה כשמדובר ביחסים בין ישראל ליהודים שאינם יהודי המערב שלאחר מלחמת העולם השנייה. בנוגע אליהם יש בציונות המהותנית קניינית נכונות לכפות עליהם את מימוש עקרונותיה.

אילוף יהודים לעלות לישראל

הדוגמה הבולטת ביותר לנכונות הזו היא מדיניותה של ישראל כלפי יהודי ברית המועצות לאחר שהתפרקה בראשית שנות התשעים של המאה ה-20. בגלל האנטישמיות, בגלל האנדרלמוסיה הכלכלית ובגלל היעדר הביטחון האישי במדינה המתפרקת באותה העת, ביקשו להגר ממנה מאות אלפי יהודים, שבין רובם ובין הציונות לא היה קשר כלשהו. בראש ממשלת ישראל עמד אז יצחק שמיר - אדם שכל הוויית חייו היתה הגשמה למהדרין של הציונות המהותנית קניינית.¹⁸ ישראל, בראשותו וביזמתו של שמיר, נאבקה אז כדי שממשלת ארצות הברית לא תעניק ליהודים אלה מעמד של פליטים ולא תאפשר להם להיכנס אליה - הכול כדי שלא להותיר להם ברירה ולא לצמצם להגר לישראל. ממשלת שמיר טענה כי פליטות אינה יכולה להיות מאפיין של אדם יהודי הנפלט ממדינת אורחותו בשעה שישנה מדינה יהודית, המדינה שהיא באמת מדינתו. לכן אין ממשלת ארצות הברית יכולה לראות בפליטים היהודים מברית המועצות המתפרקת פליטים של ממש ולהעניק להם מעמד של פליטים.¹⁹ במילים אחרות, כשהיתה לישראל שליטה מסוימת על יעדי הגירתם של יהודים מן התפוצות, וכשלא היו לה שיקולים פרגמטיים כלשהם להימנע מלאלצם להגר אליה, היא לא היססה אף לא לרגע לפנות אל הנובע

18 שמיר היה חבר הנהגת הלח"י לאחר הריגתו של אברהם שטרן. אחד מ"ח עיקרי התחייה של הלח"י היה: 'לישראל ורק לו זכות הבעלות על ארץ ישראל. זכות זו היא מוחלטת: היא לא פקעה ולא תוכל לפקוע לעולם'. שמעוני, *האידיאולוגיה הציונית*, עמ' 342.

19 ראש הממשלה שמיר דחק עוד ב-1987 בממשל האמריקני שלא להעניק מעמד של פליטים ליהודים סובייטים שהיגרו לארצות הברית. באוקטובר 1989 הגביל נשיא ארצות הברית ג'ורג' בוש את הגירת יהודי ברית המועצות לארצות הברית על ידי קביעת מכסות הגירה. ראו: בנימין פינקוס, *סופה של תקופה: יהודי ברית המועצות בעידן גורבצ'וב 1985-1991*, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, קריית שדה בוקר 1999, עמ' 347; שפר ורוט טולדנו, *מי מנהיג*, עמ' 218-219; Fred A. Lazin, 'Freedom of Choice': Israeli Efforts to Prevent Soviet Jewish Émigrés to Resettle in the United States', *Review of Policy Research*, 23, 2 (2006), pp. 387-411, on pp. 400-401. הכרות הממשל האמריקני על הגבלת מספר המהגרים היהודים מברית המועצות שיוורשו להיכנס לתחומיה כפליטים הביאה גם לידי שינוי בעמדותיהם של הארגונים היהודיים בנוגע לפתיחת שערי ארצם לקבוצה זו. ראו: צ'ארלס הופמן, 'פורשים מן המסע למען יהדות ברה"מ', *יהודי ברית המועצות*, 13 (תש"ן) עמ' 257-262.

מן הציונות המהותנית כדי לאלצם להגר אליה.²⁰ על כל זאת צריך להוסיף כמובן כי רבים מן היהודים שעלו לישראל מחבר המדינות בשנות התשעים יושבו בשטחים שכבשה ישראל ב־1967 וכי המסה הכללית של העלייה הזו סייעה בהפניית יהודים ישראלים רבים יותר להתנחל בשטחים הללו. אילוצם לעלות לישראל התבסס על הרכיב המהותני־קולקטיביסטי של הציונות הקניינית, ולא זו בלבד אלא שהוא אף שירת את הרכיב הקנייני שלה.

האפיזודה הזו של פעולת הציונות המהותנית על פי יחסה לשלילת הגולה, דהיינו אילוץ יהודים לעלות לארץ ישראל באמצעות מניעת הגירתם למקומות אחרים, היא אפיזודה חשובה אך אינה יחידה ומקרית. היא חוליה בשלשלת של מעשים דומים. גם בשנות השבעים של המאה ה־20, בעקבות מדיניות הדטנט בין ארצות הברית לברית המועצות, הורשו יהודים רבים לעזוב את ברית המועצות לאחר חמישים שנה שלא הורשו לעשות זאת. הארגון היא"ס ("האגודה לעזרת המהגר העברי") - שהוקם בארצות הברית עוד בסוף המאה ה־19, בעקבות גלי ההגירה הגדולים מרוסיה לאמריקה בעת ההיא - ביקש לסייע ליהודים שעזבו את ברית המועצות להגר לכל מקום שיחפצו. ליהודים שחפצו להשתקע באמריקה סייע הארגון בכך. הוא הקים משרד ברומא כדי להושיט להם עזרה משום שראה בהם פליטים וסבר שארצות הברית, מבחינת מסורת ההגנה שלה על זכויות האדם, מחויבת לקלוט אותם אם הם מבקשים להגר אליה. הקמת המשרד הזה הביאה ל'נשירה', כניסוחה של הסוכנות היהודית - משל היו אותם יהודים עלים, והעץ היהודי שהם העלים שלו יכול להתקיים רק בישראל. בנשירה הזו נאבקו הסוכנות היהודית וממשלת ישראל באמצעות שכנוע מנהיגי הקהילה היהודית בארצות הברית בצדקת הטענה שליומים השתמש בה גם שמיר: קיומה של ישראל ופליטות יהודים אינם מתיישבים זה עם זה. הסוכנות היהודית וממשלת ישראל לא הסתפקו בכך, אלא אף מנעו את שהייתם של יהודי ברית המועצות על אדמת אירופה לאחר שעזבו את ארצם והטיסו ישירות לישראל.²¹

אילוצם של יהודים שנמצאו בתחום מעגל כוחה של ישראל להגר אליה על יסוד טענות הנובעות מהיגיון מושגי ועקרוני של הציונות המהותנית־קניינית הוא הביטוי המעשי האולטימטיבי של המקסימליזם של הציונות הזו בסוגיית שלילת הגלות, מקסימליזם הנמשך עשרות שנים. כפי שטענתי לעיל, במקומות שלא חסמו אותה בהם אילוצי מציאות ושיקולים פרגמטיים, לא היססה ההנהגה הישראלית לכפות על פרטים יהודים לעשות את המתבקש מן העמדה העקרונית של הציונות המהותנית בעניין שלילת הגלות. ביטויים מעשיים קיצוניים פחות של העמדה העקרונית הזו הם התנשאות עד בוז כלפי פרטים יהודים שלא עשו זאת ושל סמכותנות עד כדי ביטול כלפי קהילות יהודים שנשארו בגלות.

20 מוסף סוף השבוע של ידיעות אחרונות פרסם ריאיון עם יעקב קדמי, לשעבר ראש הארגון החשאי הישראלי 'נתיב', שהיה אחראי להעלאת יהודי ברית המועצות בשנות התשעים של המאה הקודמת. קדמי אמר בריאיון: 'ביצע תרגיל הונאה לכמיליון עולים. המטרה: לתת להם לחשוב שלא יוכלו להגר לאמריקה - אלא רק לעלות לישראל' (רונן ברגמן, 'התרגיל הרוסי', ידיעות אחרונות, 7 ימים, 14 באפריל 2011, עמ' 38).

21 ראו: Lazin (note 19 above), pp. 402-403.

סמכותנות והתנשאות כלפי יהודי התפוצות

ההנהגה הישראלית של הציונות נקטה מאז ומעולם שני סוגים של מדיניות כלפי קהילות תפוצה אשר לא נמצאו בתחום המעגל של כוח האכיפה שלה. כלפי הלא-ציונים מקרב הקהילות האלה נהגה ישראל כפי שהתבקש משיקולים פרגמטיים, לפחות ככל שיכלה לגבור על יצרי עקרוניותה. כלפי הציונים מקרבן נהגה ישראל כפי שהתחייב מעקרונותיה של הציונות המהותנית-קניינית. באלה היא השתמשה, ובאלה היא רדתה. הביטוי הבולט ביותר לכך הוא מדיניותו של בן-גוריון כלפי הנהגת יהודי ארצות הברית בעשורים הראשונים שלאחר הקמתה של מדינת ישראל. בן-גוריון הסכים על כללי התנהגות שסותרו את אמונותיו הציוניות כלפי מי שלא יכלו להיכלל במעגל סמכותו הציונית מפני שלא היו ציונים, מה גם שהוא נזקק לתמיכתם הפוליטית בישראל ולתיווכם בינו ובין ממשלת ארצות הברית. הוא הצהיר לפנייהם שעל יהודי ארצות הברית חלה לא חובת נאמנות כלשהי כלפי ישראל אלא חובת נאמנות מלאה כלפי ארצם. נימוקיו היו שמצבם אינו מצב של גלות אלא של תפוצה ושלישראל אין כל זכות להתערב בענייניהם. בן-גוריון נהג כך בראשית שנות החמישים, בחילופי הצהרות בינו ובין יעקב בלאושוטיין, ראש הוועד היהודי האמריקני שייצג את הארגונים הלא-ציוניים של יהודי ארצות הברית. אלא שמאז ועד סיום כהונתו כראש ממשלה באמצע שנות השישים לא פעם הסית אותו יצרו הציוני המהותני שלא לעמוד בדיבורו, הוא נאלץ שוב ושוב לחזור ולהצהיר על העקרונות האלה.²²

את הדברים שהיה בן-גוריון מוכן להצהיר לפני מנהיגיהם של יהודי ארצות הברית בשנות החמישים של המאה ה-20 הוא לא היה מוכן להצהיר או לפני מנהיגיהם של ציוני ארצות הברית. הללו פירשו את הציונות בדרך שונה מפירושה המהותני וסברו שאין היא מטילה על כל יהודי ויהודי את חובת העלייה לארץ ישראל מתוקף מהותם היהודית. פרשנותם ביקשה להעמיד את שאלת החיים בישראל כאפשרות שהפרט היהודי האוטונומי צריך להיות מסוגל ורשאי לבחור בה, אך אינו חייב לבחור בה. כעבור ארבעים שנה, בעקבות לחץ מצד ישראל, ויתרה המנהיגות של יהודי אמריקה על יישום העמדה הזו בנוגע ליהודי ברית המועצות שביקשו להגר ממנה לאחר התפרקותה. לעומת זאת, בנוגע לעצמם שמרו היהודים הציונים של ארצות הברית על העמדה הזו בשנות החמישים וגם בזמן שחלף מאז. עמדה זו חייבה את הציונות האמריקנית להשקיע בחינוך בני הנוער היהודים לתודעה יהודית לאומית ולידיעת עברית. חינוך זה היה אמור לאפשר לבני הנוער לבחור בין עלייה לישראל ובין תפיסת יהדותם כלאומיות אתנית משנית ללאומיות העיקרית שלהם - הלאומיות האזרחית האמריקנית. אבא הלל סילבר, מנהיג ציוני אמריקה בשנות הארבעים והחמישים של המאה ה-20, סבר כי זה סדר היום הציוני הנכון ליהודי התפוצות. ל'סדר יום ציוני תפוצתי עצמאי ושוויוני' כזה, ציין עופר שיף בספרו

22 לדיון מקיף על הסכם בן-גוריון-בלאושוטיין ועל דמותו של בלאושוטיין ראו: Zvi Ganin, *An Uneasy Relationship: American Jewish Leadership and Israel, 1948-1957*, Syracuse University Press, Syracuse, NY 2005, pp. 9-11. לדיון קצר ראו: יוסף גורני, *החיפוש אחר הזהות הלאומית: מקומה של מדינת ישראל במחשבה היהודית הציבורית בשנים 1945-1987*, עם עובד, תל אביב תש"ן, עמ' 68; יגאל עילם, 'היש ליהדות אמריקה חסינות בפני הציונות?', *זמנים*, 97 (חורף 2007) עמ' 102-104; שפר ורוט טולדנו, *מי מנהיג*, עמ' 37, 40.

הציונות של המנוצחים: המסע של אבא הלל סילבר אל מעבר ללאומיות, לא היה סיכוי לקבל לגיטימציה מן ההנהגה הישראלית. בן-גוריון סבר כי עלייה והתיישבות הן התכנים הציוניים היחידים הפתוחים ליהודים שמחוץ לארץ ישראל וכי חינוך לתודעה יהודית לאומית וידיעת עברית, שיאפשרו לפרט היהודי לבחור אם לעלות לישראל או להישאר במקומו, אין בו די בעבור הציונות.²³

ביטויי הרודנות וההתנשאות של הציונות המהותנית הישראלית בנוגע ליהודי ארצות הברית לא גוועו בתום תקופתו של בן-גוריון, שמלך בה בכיפה של הזרם המרכזי. במובנים מסוימים הם החריפו, וגלשו מהתעקשות על השלטת הפירוש של הציונות המהותנית ללאומיות היהודית אל התעקשות על השלטת הפירוש האורתודוקסי של היהדות כדת, הרווח בזרם הקנייני של הציונות. בג"ץ נשות הכותל, שלא התיר ליהודים מזרמים לא-אורתודוקסיים להתפלל ברחבה המרכזית של הכותל המערבי, וניסיונה של הכנסת לחוקק חוק שלא יכיר בגיורים של זרמי יהדות לא-אורתודוקסיים הם דוגמאות מן העשור האחרון לאותו עניין.²⁴ נשיא ישראל לשעבר משה קצב היטיב לבטא בקונגרס הציוני שהתכנס בירושלים ב-2006 את הנכונות לאנוס את יהודי ארצות הברית, שרובם רפורמים, לקבל את הפירוש האורתודוקסי של הדת היהודית. כדי להמחיש את אי-הכרתה של ישראל בפירוש הרווח ביותר בקרב יהודים אלה - הפירוש הלא אורתודוקסי שלה - הוא סירב לכנות את נשיא היהדות האמריקנית הרפורמית הרב אריק יפה בתואר 'רב' בעברית. רק 'רַבֵּי' מן האנגלית היה מוכן להצמיד לשמו.²⁵ אשוב להתנשאות כלפי פרטים יהודים וכלפי קהילות יהודים מחוץ לארץ ישראל. יש לה

23 עופר שיף, הציונות של המנוצחים: המסע של אבא הלל סילבר אל מעבר ללאומיות, רסלינג, תל אביב 2010, עמ' 241-243. שיף טוען כי גם משה שרת, שהיה מתון מבן-גוריון בהגדרת 'מיהו ציוני' שלו, לא היה מוכן לתת לגיטימציה לסדר היום הציוני של אבא הלל סילבר על בסיס שוויוני.

24 אשר לפרשת 'נשות הכותל': בשנת 1989 עתרו לבית המשפט העליון נשים שביקשו להתפלל ברחבת הכותל המערבי ולקרוא בתורה בקול כשהן עטופות בטלית. גורמים אורתודוקסיים טענו כי הדבר אסור על פי ההלכה. העימות הגיע לשיאו כשגברים אחדים הפריעו באלימות לנשים בתפילתן. לאחר הליך משפטי חוזר ונשנה לפני בית המשפט העליון ולאחר התדיינות שלא נשאה פרי לפני ועדה ממשלתית שהוקמה לשם הסדרת הסוגיה, פסק בית המשפט העליון לעניין הסעד המשפטי, כי מתחם 'קשת רובינסון' - אם יוכשר - יוכל לשמש חלופה הולמת לתפילה ברחבת הכותל. ראו: בג"ץ 257/89 הופמן נ' הממונה על הכותל המערבי, פ"ד מח(2) 265 (1994); בג"ץ 3358/95 הופמן נ' מנכ"ל משרד ראש הממשלה, פ"ד נד(2) 345 (2000); דנג"ץ [דין נוסף בבג"ץ] 4128/00 מנכ"ל משרד ראש הממשלה נ' הופמן, פ"ד נז(3) 289 (2003). אשר לגיורים: הרבנות הראשית אינה נוטה להכיר בקלות יתרה בגיורים שנעשו במסגרות יהודיות אורתודוקסיות מחוץ לישראל, בעיקר בארצות הברית. ב-2011 שלחו עשרות רבנים אורתודוקסים מארצות הברית מכתב בעניין לשר הפנים אז אלי ישי. ראו: קובי נחשוני, 'עוד חזית: רבנים בארה"ב דורשים הכרה בגיוריהם', *Ynet*, 22.2.2011, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4032047,00.html> (אוחזר ביוני 2013).

25 לסקירה כללית של הפרשה ולתגובתו של הרב יפה עצמו להתנהלותו של קצב ראו: נטע סלע, 'העלבון של הרב יפה', *Ynet*, 23 ביוני 2006, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3266451,00.html>, 2006 (אוחזר ביוני 2013). הביטוי הזה לניכוס הבלעדי של היהדות מטעמה של ציונות הזרם המרכזי בישראל מזכיר במידה רבה ביטוי אחר של ניכוס כזה: את שמה של עכו - עיר בעלת היסטוריה ערבית ארוכה שחלק ניכר מתושביה ערבים - כותבים בעכו הישראלית בכתיב ערבי התואם את שמה העברי, עכו, ולא את שמה הערבי, עכא.

דוגמאות בולטות רבות, אם בהתבטאויות רחוב מהסוג של רחבעם זאבי, שכינה (ב'1997) את השגריר היהודי של ארצות הברית לישראל מרטין אינדיק בכינוי האנטישמי 'הודון' מפני שייצג את ארצות הברית למרות יהודיותו,²⁶ ואם במסות ספרותיות מהסוג של א"ב יהושע, שהכתיר מאמר 'דוע שפרסם בסוף שנות השבעים של המאה ה-20 בכותרת 'הגולה - הפתרון הנברוטי' ודיבר בו בהמשגה קולקטיביסטית על הפתולוגיה של הקולקטיב היהודי ועל היהודי הגלותי שהוא 'מוגבל, חסר וחסום'.²⁷ ארנסט גלנר לא היה מוצא המחשות טובות מאלה לאפיונו את המהותנים הלאומנים כמי שסבורים שפרטים הנמנים עם קבוצתם ואינם מגשימים את מהותה כמוהם כברייה שאין לה אוזניים ואף. יהושע, כדאי אולי להוסיף, המליץ במסתו הנזכרת כאן גם המלצות של רודנות הדומות לאלה שהשמיע בן-גוריון עצמו בדבר ההתנגדות למה שכונה לעיל 'סדר יום ציוני תפוצתי שווינו'. 'לו הייתה מדינת ישראל מפסיקה לשלוח מורים ומחנכים ושליחים קהילתיים לקהילות יהודיות, שאינן עומדות במכסת עלייה מינימאלית' - לכד יהושע באמירה אחת התנגדות לסדר היום התפוצתי העצמאי של יהודי המערב וגם ביטוי של נכונות לכפות עליהם עלייה לישראל - 'אולי היו אקטים דרמאטיים אלה מרשימים ועוזרים להעמיד במרכז התודעה היהודית את שאלת הגולה'.²⁸

יהושע חזר אל הנושאים ואל הטענות האלה כעבור שנים רבות, בדברים שנשא בשנת 2006, בסימפוזיון במלאות מאה שנים לוועד היהודי האמריקני. הוא האשים והוכיח שם את יהודי התפוצות על כי זהותם היהודית היא בבחינת שעשוע עבורם, שעשוע של 'חבר ושחק', או בגד שניתן להסירו ולהחליפו באחר על פי שיקולי נוחות.²⁹ התוכחה הזו מבליעה את ההנחה שזהותו של אדם יהודי היא בעיקר זהותו כיהודי, בין שהוא בוחר לראות את יהדותו רכיב הזהות העיקרי שלו ובין שאינו בוחר לראותה כך. היא מבליעה גם את ההנחה שזהותו היהודית של יהודי היא בעיקר זהות לאומית, ולא זהות דתית למשל, בין שהוא בוחר לפרש את יהדותו כלאומיות ובין שאינו בוחר לפרשה כך. כן מבליעה התוכחה של יהושע את ההנחה שבני אדם מחויבים לממש את זהותם האתנו-לאומית במלואה, ולא חלקית, אם הם בוחרים בכך ואם לאו. אלה הן התזות של האונטולוגיה החברתית ושל האונטולוגיה המוסרית המונחות בבסיסה של הציונות המהותנית-קניינית, וזו עריצותה של הציונות הזו.

26 חבר הכנסת צבי הנדל ממפלגת 'האיחוד הלאומי-ישראל ביתנו', שהיתה שותפה כמעט מלאה לדרכו הפוליטית של זאבי, השתמש באותו ביטוי כדי להמעיט מערכו של שגריר אמריקני יהודי אחר בישראל, דן קרצר. כמוכן, יש להזכיר כאן גם את ההפגנות נגד קיסינג'ר בשנים קודמות: המפגינים, אנשי גוש אמונים, כינו את קיסינג'ר שהיה אז שר החוץ של ארצות הברית, בכינוי 'הודון'.
27 יהושע, 'יהודי, ישראלי, ציוני - כיוון מושגים', בזכות הנורמליות, עמ' 132.

28 שם, עמ' 68.

29 לדיווח על דבריו של יהושע וחלק מן הפולמוס שעוררו ראו: Roselyn Bell and Noam Marans (eds.), *The A. B. Yehoshua Controversy: An Israeli-Diaspora Dialogue on Jewishness, Israeliness, and Identity*, American Jewish Committee (AJC), New York 2006. התנצל על הטון המוכיח של דבריו וניסחם באופן הרבה יותר מרוכן, כזה היכול להתיישב אף עם העמדה שאני מנסה לטעון בה להלן, בדברים שכתב ב'סערה ישראלית-יהודית בווישינגטון', בתוך: הנ"ל, אחיזת מולדת: עשרים מאמרים ורישום אחד, הקיבוץ המאוחד, תל אביב תשס"ח, עמ' 60-67.

3. הציונות ההבנייתית-שוויונית: משלילת גלות לחיוב תפוצות

א. שלילה של הוויה יהודית גמורה מחוץ לארץ ישראל

הציונות ההבנייתית-שוויונית, כמוה כציונות המהותנית-קניינית, רואה בעקרון שלילת הגלות עיקרון יסודי. ואולם שלא כמו הציונות המהותנית, שלילת הגלות לפיה היא שלילה של הוויה יהודית טוטלית מחוץ לארץ ישראל, אך לא שלילה טוטלית של הוויה יהודית מחוץ לארץ ישראל. לפני שכוננה הציונות הוויית חיים ריבונית בתרבות יהודית חובקת-כול בארץ ישראל, היה נכון לפי הציונות השוויונית להתייחס אל ההוויה היהודית מחוץ לארץ ישראל במונחים של שלילת הגלות. לפיכך אחרי שכוננה הציונות את הוויית החיים היהודיים הריבוניים בארץ ישראל, ההוויה היהודית מחוץ לארץ ישראל אינה הוויה של גלות מבחינתה, אלא הוויה של תפוצות.

המסקנה הזו נובעת מן ההנחות העיוניות שעל יסודן הציונות השוויונית משלימה את פערי העלילה של הסיפור הציוני וגם מן ההנחות והערכיות שעל יסודן היא משלימה את הפערים בצדקתו. כפי שעולה מן הניסוחים שבפתח המאמר, ההנחות האלה שונות מאוד מהנחותיה של הציונות המהותנית-קניינית. האונטולוגיה החברתית העומדת ביסודה של הציונות השוויונית היא אונטולוגיה הבנייתית, ולא מהותנית. היהודים, לפי תפיסתה של האונטולוגיה הזו, היו בסוף המאה ה-19 ובמאות שקדמו לה מקרה גבולי של אומה: לא קבוצה שהיא אומה במובהק, אך גם לא קבוצה שבמובהק אינה אומה. בסוף המאה ה-19 לא היו היהודים מקרה מובהק של אומה כי לא היו להם לא טריטוריה משותפת, לא תרבות חובקת-כול משותפת ולא מורשת זיכרונות שהקולקטיב כולו, או רבים מחבריו לפחות, מבקשים להוסיף ולקיים יחד קיום פוליטי.³⁰ אבל הם גם לא היו מקרה מובהק של לא אומה (למשל, להבדיל מקבוצת ההומוסקסואלים) מפני שנתפסו בעיני עצמם ובעיני סביבתם כמי שבזמן העתיק היו בעלי טריטוריה, תרבות חובקת-כול ומורשת זיכרונות שביקשו להוסיף ולקיים. על פי העמדה ההבנייתית, הציונות היא בראש ובראשונה רעיון מדיני לפתרון צרת היהדות והיהודים של סוף המאה ה-19 ושל דורות היהדות והיהודים הצפויים אחריה: התמוססות הקולקטיב היהודי בגלל דעיכת הדת ובשל תהליכים חברתיים גלובליים אחרים ורדיפתם של יחידים בגלל יהדותם ולמרות האמנציפציה שלהם. הפתרון לבעיות האלה, לפי הרעיון המדיני הציוני, היה העברת היהדות מלאומיות גבולית ללאומיות שלפחות בנוגע למקצת היהודים תהיה מלאה, על ידי 'שתברא' לה בארץ מולדתה תנאים נאותים להתפתחותה: קבוץ הגון של אנשים עברים העובדים, באין מפריע, בכל ענפי

30 הטענה הזו מבוססת על תפיסות הלאום המכוננות בספרות העיונית התפיסה ה'אובייקטיביסטית' והתפיסה ה'סובייקטיביסטית'. בהתאם לתפיסה ה'אובייקטיביסטית', כדי שקבוצה תיחשב אומה חברה צריכים להיות בעלי טריטוריה ותרבות חובקת-כול משותפת, ואילו לפי התפיסה ה'סובייקטיביסטית', כדי שקבוצה תיחשב אומה חברה צריכים להיות בעלי מורשת זיכרונות משותפים שהם חיים לאורם ומבקשים להמשיך לחיות לאורם כקהילה שאולי גם צריכה להיות מדינית. דובר מובהק של התפיסה האובייקטיביסטית הוא סטלין. את התפיסה הסובייקטיביסטית ניסח ארנסט רנאן (לעיל הערה 7). לדיון נרחב ביהדות לאורן של תפיסות הלאום האלה ותפיסות לאום אחרות ראו: גנז, תאוריה פוליטית לעם היהודי.

הקולטורא, מן עבודת אדמה ואומנות עד עבודת החכמה והספרות³¹ - קיבוץ של אנשים עברים שגם יכונן שלטון עצמי עבור היהדות בכללותה.³² התנועה הציונית כתנועה היסטורית היא התנועה שהגשימה את הרעיון המדיני הזה וממשיכה להגשים אותו.

הגלות השוללת את הציונות ההבנייתית, שלא כמו הגלות השוללת את הציונות המהותנית, אינה מצב שישות חברתית המכונה 'אומה יהודית' נתפסת כישות מטפיזית התלושה ממהותה בהימצאה מחוץ לארץ ישראל. גם אין היא מצב ששיטוטם של פרטים יהודים מחוץ לארץ ישראל משול לשיטוטם של גמלים בהרי האלפים. הגלות לפי האונטולוגיה של הציונות ההבנייתית היא מצבם של בני אדם חיים ונושמים, שרוצים לדבוק בתרבותם ולחיות בה ולהיפטר מרדיפות, אך אין עומדת לרשותם הווייה פוליטית שהם יכולים לעשות בה את הדברים האלה. מצב זה היה מצבם של יהודים לפני שהוקמה ישראל. מכיוון שמאז הצלחת הציונות המציאות הפוליטית והמשפטית הקיימת בעולם מאפשרת לכל יהודי לחיות בישראל בתרבות יהודית ולהתגונן מפני רדיפות, אין היהודים יכולים להיחשב שרויים במצב של גלות, בין שהם חיים בישראל ובין שהם חיים מחוץ לה. לכל היותר הווייתם מחוץ לישראל יכולה להיחשב הווייה של תפוצות אתנו-לאומיות.

על פי האונטולוגיה המוסרית של הציונות ההבנייתית-שוויונית, ההווייה היהודית מחוץ לישראל אינה עוד בגדר גלות מפני שהגלות שהציונות הזו שוללת אינה גלותו של אורגניזם לאומי קודם בהווייתו ובערכו לפרטים הנמנים עמו ושערכו וטובתו - כמו ערכם וטובתם של חלקיו - מתמצים כולם בנוכחותם בארץ ישראל. האונטולוגיה המוסרית העומדת ביסוד הציונות ההבנייתית-שוויונית היא אונטולוגיה שהפרט היחיד קודם בה לקבוצתו הלאומית - בהווייתו וגם בערכו. הגלות שהיא שוללת היא גלותם של בני אדם כאלה, יהודים שמאות בשנים נתונים שוב ושוב, בלי שום אפשרות להתגונן, להתקפות על זהותם היהודית, על שאיפתם לחיות בהתאם לה ועל זכותם לשרוד בכבוד. מאז ישראל קיימת יש להם דרך לקיים את תרבותם ולהגן על חייהם ועל כבודם. לכן גם אין הצדקה לראות בהווייתם של קהילות ושל פרטים יהודים מחוץ לישראל גלות.

לדידה של הציונות השוויונית, אין הצדקה לראות הנוכחות יהודים מחוץ לישראל גלות גם מבחינת ההיסטוריוגרפיה של היהודים שהיא מניחה. הגלות שהיא שוללת אינה כגלות של הציונות המהותנית-קניינית, תוצר גירוש - שלא ממש אירע - של אומה יהודית מארץ ישראל במאות הראשונות לספירה ותוצר של כישלון חתירתה של אומה זו מאז - חתירה שגם היא לא התרחשה ממש - לשוב אל ארץ ישראל.³³ הגלות שהיא שוללת היא תוצר של גירוש שאכן היה:

31 אחד העם, 'מדינת היהודים ו"צרת היהדות"', בתוך: כל כתבי אחד העם, דביר, תל אביב תש"ז, עמ' קלה-קמג.

32 ודוק: הגדרת הציונות במשפט הזה כוללת את הציונות כפי שידוע שראה אותה אחד העם - כינון תרבות יהודית חובקת-כול טריטוריאלית בארץ ישראל - אך לא רק אותה, אלא גם את הרכיב המדיני של הציונות. את המונח המוצלח של 'תרבות חובקת-כול' אני לוקח ממאמרם של יוסף רז ואבישי מרגלית, Joseph Raz (with Avishai Margalit), 'National Self-Determination', in: Joseph Raz, *Ethics in the Public Domain: Essays in the Morality of Law and Politics*, Clarendon Press, Oxford 1994, pp. 125-145. האופן שהם מאפיינים בו תרבויות כאלה דומה מאוד לאופן שראה אחד העם את התרבות שלדעתו היה על הציונות לכוון בארץ ישראל.

33 הציונות ההבנייתית-שוויונית שוללת את שני הרכיבים המרכזיים של ההיסטוריוגרפיה הציונית

גירושם של היהודים מאירופה דווקא, במאות האחרונות לספירה, גירוש שהסתיים בתעשייה של השמדת היהודים. הגלות הזו היא גם תוצר של הפגיעה ביכולתם של יהודים לדבוק בזהותם ולחיות במסגרתה באירופה עקב תהליכים היסטוריים כלליים כמו דעיכת הדת והמעבר מכלכלה אגרית לכלכלה תעשייתית, פגיעה שלא היתה מכוונת אליהם.³⁴ את הגלות שהיא תוצר של גירוש היהודים מאירופה אין הציונות ההבנייתית-שוויונית יכולה להוסיף ולשלול מפני שהגירוש הזה השיג את מטרתו מעבר להשערותיהן של האומות האירופיות שעסקו בגירוש יהודים; מפני שהציונות הצליחה לבנות מקלט בעבור מקצת פליטי הגירוש הזה; וגם מפני שיש לקוות שאירופה למדה את לקחיה ולא תגרש שוב יהודים. התהליכים ההיסטוריים של החילון ושל התיעוש סיכנו את יכולתם של היהודים לדבוק בזהותם בגלות, אולם ההצלחה ההיסטורית של הציונות נתנה להם את המענה שביקש הרעיון הציוני לתת לגלות הזו: ליהודים החיים מחוץ לישראל יש היום אפשרות לקיים בישראל תרבות יהודית חילונית. ההיסטוריוגרפיה הנלווית לציונות השוויונית אינה יכולה אפוא לאפשר לה לדבר על הנוכחות היהודית בזמננו מחוץ לישראל כעל גלות.

גם תורת הצדק שעליה הציונות השוויונית נסמכת אינה יכולה לאפשר לה להוסיף לראות בהווה היהודית שמחוץ לישראל גלות. הגלות שהיא שוללת אינה הפגיעה בצדק שגורם הנתק הפיזי של האומה היהודית מארץ ישראל, שלא חדלה מעולם להיות קניינה, והפגיעה הנגרמת עקב הגזל שגזלו הערבים את הקניין הזה. הגלות שהיא שוללת היא גלותם של פרטים יהודים הנרדפים על יהדותם ומבקשים - בקשה שוויונית לפרטים הנמנים עם אומות אחרות - לקיים שלטון עצמי לאומי בטריטוריה שהיא מולדתם ההיסטורית. מאז ישראל קיימת הם יכולים לעשות זאת. לפרטים יהודים יש שלטון עצמי לאומי בטריטוריה שהיא מולדתם ההיסטורית. יהודים שמפרשים את זהותם כזהות לאומית ורוצים לחיות לפיה את עיקר חייהם יכולים לעשות זאת. לכן, גם אם אינם עושים זאת, אין זה נכון לתאר אותם כמי שמצויים בגלות.

אסכם אפוא: העיקרון הציוני של שלילת הגלות עודנו תקף מבחינתה של הציונות ההבנייתית-שוויונית, אך המציאות שעליה הוא אמור לחול - להבדיל מן המציאות שעליה הוא אמור לחול

הרשמית של היהדות המתבטאים בהכרזות העצמאות של ישראל: התזה שהרומאים גלו את היהודים מארץ ישראל; והתזה שכל הזמן מאז הגלייתם, או רובו לפחות, התמידו היהודים בחיתרם לשוב אליה. שלילת הרכיבים האלה בנרטיב הציוני הרשמי זוכה לתמיכתם של היסטוריונים ציונים בעלי שם ושל דוברים אחרים של הציונות. וראו: חיים הלל בן ששון, 'הזכות ההיסטורית על ארץ-ישראל', תפוצות ישראל, 76-75 (חורף תשל"ו), עמ' 21-27; ישראל ברטל, 'המושגים "עם" ו"ארץ" בהיסטוריוגרפיה הציונית עד 1967', בתוך: יחיעם וייץ (עורך), בין חזון לרוויזיה: מאה שנות היסטוריוגרפיה ציונית, מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, ירושלים תשנ"ח, עמ' 37-50; יהושע (לעיל הערה 10); Israel J. Yuval, 'The Myth of the Jewish Exile from the Land of Israel: A Demonstration of Irenic Scholarship', *Common Knowledge*, 12, 1 (2006), pp. 16-33. לדיון מפורט ראו: גנו, תאוריה פוליטית לעם היהודי, עמ' 51-63.

34 בנדיקט אנדרסון מדגיש שדעיכת הדת מסבירה את צמיחת הלאומיות. בנדיקט אנדרסון, קהילות מדומיינות: הגיגים על מקורות הלאומיות ועל התפשטותה (תרגם דן דאור), רמות - האוניברסיטה הפתוחה, תל אביב תשנ"ט, עמ' 41-42. המעבר מכלכלה אגרית לכלכלה תעשייתית הוא עיקר התורה הסוציולוגית של גלנר על צמיחת הלאומיות. גלנר, לאומים ולאומיות.

על פי הציונות המהותנית-קניינית - חדלה להתקיים.³⁵ מבחינתה של הציונות השוויונית אין עוד גלות יהודית. הקיום של היהודים מחוץ לארץ ישראל הוא קיום של תפוצות, לא קיום של גלות.

ברור שהמעבר מדיבור על הקיום היהודי מחוץ לישראל כעל גלות לדיבור עליו כעל תפוצות איננו רק מעבר טרמינולוגי וסמנטי; נודעת לו משמעות מעשית מרחיקת לכת, שכן מצב של גלות מכוח הגדרתו הוא מצב שיש לשלול אותו ולנסות לשים לו קץ, ואילו מצב של תפוצה אינו כזה. מבחינתה של הציונות השוויונית נלוות למעבר הזה תוצאות מעשיות מרחיקות לכת אף יותר. אראה עתה כי מהיבטיה השונים של הציונות השוויונית נובע שאחרי כינונה של הגדרה עצמית יהודית בת קיימה בארץ ישראל לא זו בלבד שאין לשלול את הקיום היהודי מחוץ לה אלא שאף יש לחייבו, לברך עליו, לנהוג בו שוויון ולשתף עמו פעולה על בסיס של שוויון. להלן אבהיר את דבריי.

ב. חיוב התפוצות

חיוב המשך התקיימותם של יהודים כקהילות תפוצה נתמך ברכיבים רבים של הציונות השוויונית. העיקריים שבהם הם האונטולוגיה המוסרית האינדיווידואליסטית ותורת הצדק הליברלית שעליהן היא מבוססת, שלפיהן הסדרים פוליטיים ומשפטיים שיש בהם מידות גדולות יותר של אותנטיות ושל חופש בחירה לפרט הם הסדרים עדיפים (אם שאר התנאים שווים) מהסדרים המאפשרים מידה פחותה של אותנטיות וחופש בחירה. האונטולוגיה ותורת הצדק שהציונות השוויונית מבוססת עליהן תומכות בהמשך התקיימותן של קהילות היהודים מחוץ לישראל כקהילות תפוצה; לדין, קיום כזה מעמיק את ממשות חופש הבחירה של פרטים יהודים בלאומיותם ומרבה את החלופות העומדות לרשותם בבחירת לאומיותם ודרכי ביטוייה לעומת החלופה שהציונות המהותנית-קניינית מציעה - ריכוז כל היהודים בארץ ישראל.

לחברי תפוצות של אומות אתניות ולחברי גרעין של אומות שיש להן תפוצות יש חופש בחירה גדול יותר בנוגע ללאומיותם. החופש שלהם לבחור בין אומתם האתנית לאומות האזרחיות שהם יושבים בקרבן, למשל החופש של יהודים צרפתים לבחור בין ישראל לצרפת הוא חופש נרחב יותר ולכן גם אמת יותר מחופש הבחירה של בני אדם שגודלו במקדה של תרבות לאומית אחת ושאינו להם קרבה לאומית אל בני אדם שיש להם גם לאומיות אחרת. אפשרויות הבחירה העומדות לרשותם רבות יותר, ולכן בחירתם באחת

35 נובע מזה לא שלעקרון שלילת הגלות על פי הציונות השוויונית אין השלכות מעשיות, אלא שהן מתמצות בשימור ההגדרה העצמית היהודית הקיימת בישראל, הגדרה עצמית שהאמצעים לשימורה ודאי אינם מצריכים את הגירתם של כל היהודים לישראל. על פי הציונות השוויונית, האמצעים הכשרים לשימורה של ההגדרה העצמית הזו מוכרחים להיות מוגבלים בדרישות כבוד האינטרסים והחירות גם של יהודי התפוצות וגם של הערבים החיים בארץ ישראל. לדיון בחוק השבות ראו פרק ד (עמ' 160-209) בספרי תאוריה פוליטית לעם היהודי, שעליו מבוסס מאמר זה, בעמ' 175-177, 206-209. כן ראו: Chaim Gans, *A Just Zionism: On the Morality of the Jewish State*, Oxford University Press, New York 2008, pp. 111-144 (הספר עומד לראות אור בעברית וייקרא 'ציונות שוויונית').

מהן אינה כפויה אלא היא כנה ואמתית יותר. שלילת תפוצתיות היהודים מצד הציונות המהותנית - השואפת שתפוצות היהודים ייבלעו באומתן האתנית - לא תאפשר לשמר את היקף חלופות הבחירה העומדות לפני פרטים יהודים בנוגע ללאומיותם ואת עומק הוולונטריות של בחירתם. משום כך, לדידה של הציונות השוויונית, רצוי לקיים את ההוויה של הלאומיות היהודית כהוויה כפולה: לאומיות גבולית מחוץ לישראל ולאומיות מובהקת בישראל.

סיבה אחרת להעדפה הזו נובעת מן ההשלכות המעשיות של עמדות הציונות השוויונית בשאלת ההיקף הטריטוריאלי והמוסדי של השלטון העצמי היהודי בארץ ישראל בנוגע לערבים. ההיקף הטריטוריאלי הראוי של השלטון העצמי הזה הוא ההיקף שנקבע בסוף שנות הארבעים, בשעה שהצורך של היהודים בשלילת הגלות, במובן של שלילת מצב שאין להם בו הגדרה עצמית ויכולת לשלוט בגורלם, היה בשיאו. ההיקף הטריטוריאלי הזה נקבע ב־1949 בהסכמי שביתת הנשק שאחרי מלחמת העצמאות של ישראל. אני מסופק אם הוא מאפשר התקבצות של הקולקטיב היהודי מהעולם כולו אל ארץ ישראל. גם ההיקף המוסדי של ההגדרה העצמית היהודית צריך לאפשר התחשבות במעמד השווה של הערבים בארץ ישראל בנוגע ליהודים.³⁶ גם בעניין זה אני מסופק אם התחשבות כזו יכולה לעלות בקנה אחד עם התקבצות היהודים כולם לאומה טריטוריאלית אחת בארץ ישראל.

בחלקו הקודם של המאמר הזכרתי בחטף סיבה פרגמטית שבגינה גם הציונות הקניינית צריכה לתמוך בהמשך קיומן של תפוצות היהודים; הסיבה הזאת מתנגשת עם עמדתה העקרונית בדבר שלילת הגלות. התקיימות תפוצות יהודים נחוצה לציונות הקניינית כפי שהזרם המרכזי של הציונות היום מגשים אותה. השפעתן הפוליטית של התפוצות על מדיניות החוץ של ארצותיהן יכולה לסייע להשגת שליטה פיזית נרחבת יותר של יהודים בארץ קניינים - עניין שבסדר יומה של הציונות המהותנית-קניינית חשוב יותר אף משלילת הגלות. למטרה הזו חותרות ההתנחלויות בשטחים שכבשה ישראל ב־1967, וספק אם היו מצליחות להגיע להישגים שהשיגו עד כה אלמלא השפעתם של יהודי ארצות הברית על הפוליטיקה של ארצם ואלמלא תרומותיהם של מיליארדרים יהודים מן התפוצות. הנימוק הזה התומוך בקיום התפוצות נובע מגישתה של הציונות הקניינית למעמד היהודים בארץ ישראל בנוגע למעמד הערבים, וההיגיון שבבסיסו שונה בתכלית מההיגיון בבסיסו של הנימוק הנובע מגישתה של הציונות השוויונית. לציונות הקניינית נחוץ המשך קיומן של תפוצות יהודים לא בשל אינטרסים קבועים של חבריהן, אלא כדי לפגוע באינטרסים של הערבים ולסלקם מארץ ישראל. הציונות השוויונית תומכת בהמשך התקיימותן של התפוצות על יסוד נימוקים עקרוניים. ראשית, נימוקים שקשורים באינטרסים של חברי התפוצות האלה עצמם: המשך חייהם במקומות שהם חיים בהם כשיש להם אפשרות בחירה לחיות בישראל. שנית, על יסוד נימוקים עקרוניים הקשורים

36 על הפירוש הראוי מן הבחינה המוסדית להגדרה העצמית היהודית בארץ ישראל ראו: גנז, תאוריה פוליטית לעם היהודי, פרקים ב-ג, עמ' 64-159.

בהתחשבות באינטרסים של הערבים הפלסטינים, לא בפגיעה בהם. קבוצה שלישית של נימוקים לעדיפותה של הוויה יהודית של גרעין לאומי בישראל ותפוצות מחוץ לה על פני הוויה כלי יהודית בארץ ישראל כוללת נימוקים מעשיים תוך־יהודיים. הם קשורים בביטחונם של יהודי ישראל ובהגדרתם העצמית. גם אם תפסיק ישראל לממש את הציונות הקניינית ותחדל לספק ללא יהודים הכפופים לה והמצויים בשכנות לה סיבות שלפני הציונות השוויונית הן סיבות לעוינות כלפיה, כפי שהיא עושה בעשרות השנים האחרונות, לא ברור כלל וכלל שתזכה אז בביטחון ראוי. כפי שהדברים נראים זה זמן רב ודומה שייראו עוד זמן רב, סכנת הקיום הצפויה ליהודים בישראל גדולה מסכנת הקיום ליהודים שמחוץ לה. משום כך, מבחינת המשך הקיום היהודי עצמו אין זה נראה נכון במיוחד לשים את כל הביצים בסל אחד, כמאמר הקלישאה המתבקשת, ולהושיב את כל היהודים בישראל. יתרה מזו, קיומן של פזורות יהודים לא רק מאפשר את פיזור הסכנות הנשקפות להמשך הקיום היהודי אלא שהוא אף מסייע להבטחת המשכו בישראל באמצעות הסיוע הכלכלי - ובעיקר המדני - שתפוצות היהודים יכולות להגיש לאומה היהודית שבישראל. כפי שהזכרתי, מנקודת מבטה של הציונות השוויונית, ישראל הנשלטת היום בידי הציונות הקניינית משתמשת בסיוע הזה לרעה: היא משתמשת ביהודי ארצות הברית כדי להשפיע על הממשל האמריקני לתמוך בהתנחלויות, היינו במימוש הציונות הקניינית, ובתרומותיהם היא משתמשת למימון ההתנחלויות. הציונות השוויונית, לעומת זאת, תוכל להיעזר בסיוע כלכלי ופוליטי של תפוצות היהודים בעתות שתרחה בהן סכנה על המטרה הצודקת של הציונות הזו - קיום הגדרה עצמית ליהודים בארץ ישראל בהיקף הטריטוריאלי והמוסדי הראוי. הניסיון ההיסטורי של היהודים מלמד שהמשך קיומה של הגדרה עצמית כזו הוא אינטרס של יהודי התפוצות, ממש כשם שקיומם שלהם בתפוצות הוא אינטרס של היהודים הישראלים.

אם כן, לפי הציונות ההבנייתית־שוויונית אין עוד טעם בעקרון שלילת הגלות משום שאין עוד גלות שנחוץ לשלול אותה; הציונות השוויונית אף גורסת שיש לחייב את קיומם של יהודים בתפוצות לצד קיומם הלאומי בישראל. עמדותיה אלה של הציונות השוויונית מעוררות שאלות על מעמדה של האומה היהודית הישראלית לעומת התפוצות. כן הן מעוררות שאלות גם על מעמדם של חברי התפוצות בישראל. להלן אשתמש באונטולוגיה החברתית והמוסרית, בהמשגת הלאומיות, בהיסטוריוגרפיה היהודית ובתורת הצדק שביסוד הציונות השוויונית, ואראה שאפשר להפיק כמה מתכונים התנהגות בסוגיות האלה. המתכונים שאציע שונים לחלוטין מהמתכונים הנובעים מן הציונות המהותנית־קניינית: כפי שראינו בחלק הראשון של המאמר, מתכונה הם תוצר של מגבלות המציאות המוטלות על אפשרות מימושו של עקרון שלילת הגלות שלה. מכיוון שאין לה אפשרות ממשית לגרום לכל יהודי התפוצות לבוא לישראל, היא נאלצת להסתפק בסמכותנות ובהתנשאות כלפי יהודים שאינם עושים זאת. לעומת זאת, הביסוסים העיוניים והערכיים של הציונות השוויונית גוררים עמדה שעל יסודה צריך להבין את מעמד הקהילה היהודית בישראל לעומת יהודי התפוצות כמעמד מטיל אחריות אך לא מעניק סמכות ולא מצדיק התנשאות.

ג. מעמד ישראל ביחס ליהודי התפוצות ומעמד יהודי התפוצות בישראל

ישראל כגרעין לאומי והתפוצות כתפוצות לאומיות: רנאן, אחד העם, הרצל

לאומיותם היהודית של יהודים שחיים מחוץ להוויה ריבונית יהודית בארץ ישראל איננה מובהקת אלא גבולית בלבד מכמה בחינות. ראשית, הם אומה במובן גבולי על בסיס היותם אומה בכל מובניה בזמן העתיק או לפחות על בסיס זיהוים כמי שהיו אומה בכל מובניה בזמן העתיק. שנית, השתייכותם אל קבוצה זו, שהיתה אומה בזמן העתיק, היא בהווה אחת העובדות העיקריות שבאמצעותן הם מעוררים בעצמם ובסביבתם ציפיות בקשר לטיבם ולהתנהגותם.³⁷ שלישית, לאומיות גבולית יש ליהודים רבים בעולם כיום גם במובן שארנסט רנאן הדגישו כמרכזי ללאומיות:³⁸ רבים מהם וקהילותיהם שותפים למורשת הזיכרונות של אומה יהודית שהתקיימה בארץ ישראל בזמן העתיק, להכרה בצורך לכוננה מחדש בישראל על רקע רדיפות היהודים והשוואה ולצורך להמשיך לקיימה. שותפותם במורשת הזאת משמשת להם בין השאר דרך לשימור זהותם היהודית ודרך ראויה להתגבר על הרדיפות וההשמדה, הן במישור הסמלי ביחס לעבר והן במישור המעשי ביחס לעתיד.

משתי הבחינות הראשונות מהשלוש שצוינו היו היהודים כולם אומה במובן גבולי גם לפני הציונות, ויהודים לא־ציונים מחוץ לישראל - ולא רק יהודים ציונים - הם חלק מאומה יהודית גבולית גם מאז הצלחת הציונות. יהודי גרמניה לא ישבו (ואינם יושבים) באותה טריטוריה עם יהודים שמחוץ לגרמניה ואינם שותפים לתרבות חובקת־כול של יהודים אחרים; לפני הציונות ובעשורים הראשונים שלה לא רצו רובם הגדול להגדיר את לאומיותם כיהודית ולא היו מעוניינים במורשת משותפת עם יהודים במקומות אחרים. עם זאת, גם כיום, כמו בעבר, אין הם יכולים לשנות את העובדה שהיו ועודם חלק מן האומה היהודית משום שהיו ועודם חלק מקבוצה שהן חבריה והן אחרים רואים בה כקבוצה שהיתה אומה בזמן העתיק. יתר על כן, עובדת יהדותם היתה, ובמידה רבה עודנה גם היום, אחת העובדות העיקריות שבאמצעותן לא־יהודים וגם יהודים מפרשים את התנהגותם. גם את העובדה הזו אין הם יכולים לשנות היום, ובוודאי לא הצליחו לשנותה לפני שהושמדו בשל היותם יהודים, אף שרצו עד מאוד לשנותה אז. מדובר אפוא בשני מובנים של לאומיות יהודית גבולית. אף שהציונות מניחה את שני המובנים האלה ואף שהצלחתה הביאה להעצמתם, לא הם מאפייני הלאומיות היהודית שאליהם שאפה ושאותם ייצרה. לא כן המובן השלישי, שלפיו יהודים חיים מחוץ לריבונות היהודית בארץ ישראל הם חלק של האומה היהודית: מובן הלאומיות שהצביע עליו ארנסט רנאן. הציונות כוננה בישראל בעבור הקולקטיב היהודי העולמי קולקטיב משנה שמתקיימים בו כל מאפייני תפיסת הלאום שבספרות העיון מכונה 'אובייקטיביסטית': קולקטיב שיש לו טריטוריה משותפת,

37 המאפיין הזה של קבוצות מובלט בדברי רו ומרגלית כמאפיין מרכזי שבגינן צריכות קבוצות להיחשב לאומיות, או לפחות זכאיות להגדרה עצמית לאומית. הבלטת המאפיין הזה היא עיקר חידושם של רו ומרגלית יחסית לתאוריות האחרות על משמעות מושג הלאום, שכן המאפיין האחר המרכזי שהם מזכירים הוא שמדובר בקבוצות טריטוריאליות בעלות תרבות חובקת־כול - מאפיין שמוזכרים אותו גם מחברים אחרים (אם כי בלי ניתוח רבי־ניואנסים כמו שלהם של הצירוף 'תרבות חובקת־כול'). ראו: Raz with Margalit (note 32 above).

38 ראו את הדיון בתוך: גנו, תאוריה פוליטית לעם היהודי, עמ' 39-45.

תרבות חובקת-כול משותפת ואף שלטון עצמי. ואולם כשכוננה הציונות את הקולקטיב הזה היא עשתה דבר-מה נוסף: היא אפשרה לחברי הקולקטיב היהודי העולמי, לא רק הישראלי, להצטרף אל מורשת לאומית יהודית משותפת - מורשת שמתבטאת בסיפור הציוני של ההיסטוריה היהודית כפי שנוסח בפתח המאמר. בכך אפשרה ליהודי העולם כולו להשתייך, שיוך גבולי לפחות, לאומה יהודית במובן שספרות העיון מכנה המובן ה'סובייקטיבי' או ה'רוחני' של המונח 'אומה', זה שרנאן הצביע עליו ושלפיו אומה היא קבוצה שחבריה שותפים למורשת משותפת של זיכרונות, לרצון לחיות במסגרתה ולרצון להמשיכה. בזה מתמצה ההבדל בין הלאומיות היהודית הציונית ובין הלאומיות היהודית של הבונד. אלמלא השואה אולי היה הבונד מצליח לכונן אומה יהודית דוברת יידיש במזרח אירופה, אך הוא לא שאף לכונן אומה שיהודים באשר הם - גם מחוץ לאירופה - יכולים להזדהות עם מורשתה. לא כן האומה היהודית העברית ששאפה הציונות לכונן בארץ ישראל, ואף הצליחה בכך: במובן הזה קהילת היהודים בישראל נהנית ממעמד מיוחד לעומת קהילות יהודים אחרות בעולם. שלא כמוהן, הקהילה בישראל היא היחידה בעולם שכל יהודי העולם יכולים להיות שותפים למורשתה. בכך האומה היהודית בישראל משמשת מרכז לתפוצות היהודים.

המרכז הזה אינו רק 'רוחני' במובנו של רנאן שהסברתי זה עתה - הוא מרכז 'רוחני' על פי אחד העם וגם מרכז מדיני על פי הרצל. בעבור היהודים בעולם ישראל יכולה להיות מרכז מדיני בעל שתי מטרות מרכזיות: ראשית, היא יכולה לשמש להם ארץ בחירה אם יש להם עניין לקיים תרבות חובקת-כול שהיא שלהם מן הבחינה החשובה של השתייכותם האתנו-לאומית. שנית, היא יכולה לשמש להם ארץ מקלט אם ירדפו אותם או שהם ירגישו נרדפים. מורשת כינונה של ישראל המשותפת לכל היהודים היא מורשת של פתרון לא רק ל'צרת היהדות' אלא אף ל'צרת היהודים'.³⁹ בישראל לא ירדפו את היהודים בלא שתהיה בידם האפשרות לעמוד ברשות עצמם, להפעיל כוח פוליטי וצבאי ולהתגונן. גם אם לא תוכל ישראל להבטיח את הישרדותם הפיזית של היהודים ולא תוכל להבטיח כי לא יירדפו, היא תוכל להבטיח שאם יישנו הדברים האלה, יוכלו היהודים להתנגד ולהתגונן, היינו לא ייאלצו לוותר למצער על כבודם האנושי.

אשר ל'רוחניות' של מרכזיות ישראל על פי השקפתו של אחד העם, היהודיות של החיים בישראל היא רב-תחומית ומקיפה את רוב תחומי החיים הפרטיים והציבוריים. היא נוגעת לפוליטיקה, לחקלאות, לחיילות, לאקדמיה, לתרבות, לספרות, לאמנות, למשפט וכולי. היא מגשימה את אשר ביקש בעבורה אחד העם - עניין שבחלקו הבאתיו מפיו כבר בתחילת המאמר: 'מבקשת היא, היהדות, לשוב למרכז ההיסטורי, בשביל [...] לברוא לה בארץ מולדתה תנאים נאותים להתפתחותה: קבוץ הגון של אנשים עברים העובדים, באין מפריע, בכל ענפי

39 אני מתכוון כמובן להבחנה הידועה של אחד העם. הוא חשב כי סוגיית הליבה של הציונות היא 'שאלת היהדות' ולא 'שאלת היהודים', שעמדה במוקד תשומת לבו של הרצל. הרצל סבר שהציונות מיועדת לפתור את מצוקת היהודים שהוחרפה עקב האנטישמיות. אחד העם (לעיל הערה 31) לעומתו סבר שהציונות מיועדת בעיקר לפתור את מצוקת היהדות, הנגרמת בשל ההתבוללות ולא בשל האנטישמיות. להרחבה בעניין זה ראו בין היתר: זיפרשטיין, נביא חמקמק, עמ' 179-183; שמעוני, האידיאולוגיה הציונית, עמ' 98.

הקולטורא, מן עבודת אדמה ואומנות עד עבודת החכמה והספרות.⁴⁰ מרכז רוחני זה מקיף את כל תחומי ההוויה של הפרטים החיים בו: שהם לומדים בו, אוכלים, מבליים, רוקמים קשרים אישיים, אוהבים, משלמים מסים וכולי. אחד העם מבטא רעיון זה באמרו כי על המרכז הרוחני היהודי בארץ ישראל לייצר תנאים ל'חיים לאומיים שלמים', בין השאר באמצעות 'החינוך השלם של אישי האומה ב'אוריה' של קולטורא לאומית זו, שתהא חודרת לעמקי נשמתם ותשכלל צורתם הרוחנית על פי דרכה, עד שיהיה חותמה ניכר בכל אורחות חייהם האישיים והחברתיים'.⁴¹ אפשר ששני המאפיינים האלה של התרבות הלאומית מעניקים להוויה היהודית הישראלית ולמי שחיים בקרבה סיכוי טוב יותר מהסיכוי שיש לקהילות יהודים שמחוץ לארץ ישראל לייצר כל יום מחדש תרבות יהודית בהיקף נרחב יותר משיוכלו לייצר אותן קהילות.

מרכזיות ישראל: אחריות פנימית, לא סמכות והתנשאות חיצונית

אילו השלכות מעשיות אמורות להיות למרכזיות הזו של הקולקטיב היהודי הישראלי לעומת הקולקטיב היהודי העולמי? א"ב יהושע אומר בדבריו ליהודי ארצות הברית שכבר הזכרתי לעיל אמירות שיש בהן דמיון לדבריו של אחד העם על הקהילה היהודית שהציונות שואפת לכונן בארץ ישראל. 'אנחנו בישראל', אומר יהושע ליהודים האמריקנים,

נשלטים על-ידי היהודים. משלמים מסים ליהודים, נשפטים בבתי משפט יהודיים, נקראים לשרת בצבא היהודי, ונשלחים בכפייה על-ידי יהודים להגן על התנחלויות שלא רצו בהן, או להיפך, מפונים בכוח מההתנחלויות על-ידי יהודים. כלכלתנו נקבעת על-ידי יהודים, תנאינו הסוציאליים נקבעים על-ידי יהודים.⁴²

דברים דומים לדברי אחד העם הוא אומר גם על עומק החלחול של התרבות היהודית-ישראלית החובקת-כול להווייתם של הפרטים החיים בישראל. ואולם ליהושע - שלא כמו לאחד העם - הדברים האלה משמשים כסיס לתוכחה כלפי יהודים שאינם חיים בארץ ישראל. בעבורם, כך הוא סבור (או נשמע כמי שסבור), במישור הפרטי הדברים מייצרים נימוק מכריע להעתיק את חייהם לישראל. מן ההקשר שהשמיע בו את דבריו משתמע שהוא סבור כי במישור הציבורי ישראל מעניקה ליהודים החיים בה סמכות להשתלח ביהודים שמחוץ לה על שאינם עושים זאת. התוכחה וההשתלחות האלה, כפי שציינתי, מוכרחות להסתמך על ההנחות של האונטולוגיה החברתית והמוסרית של הציונות המהותנית-קניינית: שיהדותו של אדם קודמת לאנושיותו מבחינה הווייתית וערכית; שלאומיותו של יהודי קודמת לכל פירוש אחר של יהדותו; ושישראליות יהודית - המימוש המוחלט של הלאומיות היהודית - היא הדרך שאין בלתה לכל יהודי להגשים

40 אחד העם (לעיל הערה 31), עמ' קלח.

41 שם. שני ההיבטים האלה של הציוריים 'התרבות הלאומית' ו'המרכז הרוחני' של אחד העם - התקיימותה של תרבות חובקת-כול המחלחלת עמוק אל חיי הפרטים החיים בתוכה - הם כאמור שניים מן המאפיינים שרו ומרגלית מדגישים במאמרם על הגדרה עצמית לאומית, ראו: Raz with Margalit (note 32 above).

42 א"ב יהושע, 'סערה ישראלית-יהודית בווינגטון', בתוך: הנ"ל, אחיות מולדת: עשרים מאמרים ורישום אחד, הקיבוץ המאוחד, תל אביב תשס"ח, עמ' 60-67, בעמ' 63 (הדברים נדפסו קודם לכן במאמר 'שיעור מולדת: הסופר מסביר את השערוריה והסערה שעוררו דבריו בכנס בארצות הברית כשפקפק במחויבותם והותם של יהודי ארה"ב מול אזרחי ישראל', מוסף הארץ, 12.5.2006).

את מהותו ואת הטוב העליון שלו.⁴³ ואכן, אם אינך אלא תא באורגניזם של אומתך, מוטב לך להיות מחובר ברקמה אחת אל תאים אחרים של אותו אורגניזם, יהודים אחרים, ולעשות עמם את אשר אורגניזם לאומי עושה: להתכלכל, לשפוט, לנהל מדיניות, ואפילו לחלות - היינו להשתתף במעשים שא"ב יהושע עצמו לפחות נראה כמי שנוטה לחשוב שהם מחלת האורגניזם הזה: ההתנחלויות וההגנה עליהן.⁴⁴

לעומת זאת, על פי הציונות השוויונית אדם אינו תא באורגניזם של אומתו האתנית ובהווייתה הקודמת להווייתו. הציונות השוויונית גורסת כי היהודים כבני אדם אינדיבידואליים קודמים לאומתם היהודית ובהווייתם וגם בערכם, ויהדותם אינה אלא רכיב אחד מני רבים בזהותם, גם אם רבים מהם או אף ברובם היא רכיב מרכזי. אפילו יש להם עניין גדול לדבוק ברכיב הזהות הזה - וחשוב לזכור שלא לכולם יש עניין כזה - גם העניין הזה הוא רק אחד מעניינים אחרים, חשובים לא פחות, שיכולים להתחרות בו. רק אם שותפות בחייה של אומתם האתנית יכולה לעלות בקנה אחד עם האינטרסים האחרים שלהם ועם האיזונים בין כל האינטרסים האלה, יכול עניינם באומתם האתנית להיות חשוב עד כדי הכרעה לחיות במסגרת הווייתה או להשתתף בה מרחוק ובאופן אחר. לצורך ההכרעה הזו והאיזונים האלה צריך להיזקק לתוכני החיים במסגרת הלאומיות הזו, לא לעצם התקיימותם של החיים האלה, כפי שיהושע סבור. לשאלה אם אדם מגן על התנחלויות או מפנה אותן מוכרח להיות חשיבות מכרעת בעיני יהודים ששוקלים להשתתף בהווייה של הלאומיות היהודית בישראל - בין שהם תומכים בהתנחלויות ובין שהם מתנגדים להן.⁴⁵ הדבר נכון בנוגע ליהודים ישראלים, והוא נכון בעיקר בנוגע ליהודי התפוצות, שחיייהם אינם מושרשים בישראל ואין להם סיבות של ממש להשתתף בהוויית חייהם הלאומיים. יש להדגיש: הכוונה להשתתפותם של יהודי התפוצות בחייה של ישראל לא רק בדרך של העתקת חייהם אליה, אלא אף בדרך של הזדהות עם מורשתה (כמשמעה לפי רנאן) ממקום שבתם בתפוצות.

משום כך, המסקנות המעשיות שהציונות ההבנייתית-שוויונית מסיקה מן המרכזיות של

43 במאמר שאמר יהושע את הדברים שציטטתי לעיל על הטוטליות היהודית של החיים בישראל (לעיל הערה 42) הוא יודע כי מדובר בלאומיות שאין בה שמץ של בחירה, ולא זו בלבד אלא שהוא אף משתבח בהיעדר הבחירה הזו: 'יהודיותו של יהודי אמריקאי [...] היא רצונית והוא יכול לכייל את המנעד שלה על-פי צרכיו. אנחנו בישראל חיים ביחס מחייב וכפוי זה כלפי זה' (שם).

44 יהושע הוא מתנגד גדול להתנחלויות. ראו למשל: א"ב יהושע, 'מה נוכל לתת לכם ומה נוכל לקבל לכם', בתוך: **אחיות מולדת**, עמ' 74-80, בעמ' 80, ששם הוא מביע מורת רוח מאי-התערבותם של יהודי ארצות הברית בסוגיית ההתנחלויות. השמאלנות הידועה של יהושע, נוסף על מעמדו הציבורי המרכזי כדובר של הציונות, היא הסיבה לתכיפות המובאות מהשקפותיו ומהתבטאויותיו בחיבור זה, שכן הן ראייה של ממש שהציונות המהותנית איננה נחלתו רק של הימין הקיצוני, הדתי והמתנחל בישראל, אלא שגם המרכז הציוני ואפילו השמאל מאמצים רכיבים חשובים שלה.

45 טענה זו היא טענה ניטרלית היפה לשמאל ולימין גם יחד: הסיכוי שיהודים אמריקנים ימניים יהגרו לישראל אם תהיה לאומנית רב מן הסיכוי שיהגרו אליה אם תהיה ליברלית, כשם שהסיכוי שיהודים אמריקנים ליברלים יהגרו לישראל אם תהיה ליברלית רב מן הסיכוי שיהגרו אליה אם תהיה לאומנית. ההווייה היהודית בישראל אולי חשובה ליהודים אמריקנים ימניים וליהודים אמריקנים שמאליים, אך אין בה די. בעיניהם של חברי כל אחת מן הקבוצות נודעת חשיבות גם לתוכני ההווייה הזאת, ולא רק לעצם קיומה.

הקולקטיב היהודי הלאומי בישראל בנוגע לתפוצות היהודים הן היפוך גמור של המסקנות שהציונות המהותנית מסיקה ממנה. מבחינתה של הציונות המהותנית האפשרות להתקיים במסגרת תרבות יהודית חובקת-כול בישראל - יהיה תוכנה אשר יהיה - אמורה להיות נימוק נחרץ לכל יהודי להעתיק את חייו לישראל; לישראל היא נימוק נחרץ לגרום לו לעשות זאת או לפחות להוכיח אותו אם אינו מבין בעצמו שעליו לעשות זאת. מבחינת הציונות השוויונית, לעומת זאת, קיומה של תרבות יהודית חובקת-כול בישראל לא זו בלבד שאינו סיבה מכרעת ליהודים להעתיק את חייהם אליה אלא שהוא גם אינה סיבה מספקת להזדהות עמה. הזדהותם עמה, דבקותם בלאומיותם התפוצתית במובן הציוני של הלאומיות הזו, תלויה גם בתכנים המסוימים שישאל יוצקת למורשת שהם יכולים להזדהות עמה מסיבות של זהות. אסכם: מרכזיותה של ישראל מבחינתם של יהודי התפוצות אינה מרכזיות מעניקה סמכות ולא מרכזיות מצדיקת התנשאות; להפך, היא מרכזיות שמטילה על ישראל אחריות בכל הנוגע לתכנים שהיא יוצקת למורשת שהיא מתיימרת לדבוק בה גם בשם התפוצות האלה: קיום מחדש של היהודים בארץ שהם מזוהים עמה כשהם עומדים בה ברשות עצמם וחיים במסגרת תרבותם. אחריות כזו יש לישראל בראש ובראשונה כלפי עצמה, לא כלפי התפוצות, אבל אחריות משנה, גם היא חשובה, יש לה גם כלפי התפוצות, ובעיקר כלפי אותם חלקים שלהן שמזדהים עם מורשתה. ככל שתוכן הקיום היהודי בישראל יהיה אטרקטיבי פחות בעיני אותן תפוצות, כן יתמעטו הסיכויים שחבריהן יעתיקו את חייהם לישראל, ולא זו בלבד אלא שאף יתמעטו הסיכויים כי הם יסיפו להיות חברי תפוצות שמזדהים עם מורשתה של אומת הגרעין האתנית שלהם. במקום להעתיק את חייהם מן התפוצות אל ישראל, הם ימחקו שם גם את תודעת הזדהותם עמה.⁴⁶

תגובות אחדות מני רבות שהושמעו על דבריו של יהושע בכינוס במלאות מאה שנים לוועד היהודי האמריקני ממחישות היטב את כל הדברים האלה. 'אל תחשבו שתמיכתנו מובנת מאליה', אמר סמואל פרידמן, פרופסור לעיתונאות באוניברסיטת קולומביה, בכותרת תגובתו לדבריו של יהושע. וכך כתב בה:

קיץ אחד בראשית שנות השבעים עשה חברי הטוב ביותר את טיול החובה של כל נער יהודי אמריקני לישראל. הוא חזר לניו ג'רסי משוחרר מבתוליו אבל לא נרגש מכל בחינה אחרת. [...] הוא התלונן על הוויכוחים רוויי הטינה בכנסת, על הדחיפות בתור לאוטובוס, על הצנחנים שהשכיבו את התיירות המובחרות ביותר [...] 'זו כמו ארץ שכולה סיציליאנים', המשיך, 'אלא שכולם יהודים'.⁴⁷

46 אחריותה של ישראל כלפי התפוצות תימשך גם אז. אמנם הן יחדלו להיות תפוצות כמשמע הלאומיות בעיני רנאן, אך יסיפו להיות תפוצות במובן זה שיוסיפו להיות מזוהות עם ישראל בעיניהם של לא יהודים, ולפיכך יאלצו חבריהן להזדהות עמה, במובן השלילי לפחות. לישראל תהיה אחריות כלפיהם גם אז מפני שהתנהגותה תיחוס גם להם. לא תהיה זו אחריות לשמרון כתפוצות לאומיות, אלא אחריות לשם הטוב של חבריהן ולשלומם.

47 Samuel Freedman, 'In the Diaspora: You're Taking Us for Granted - Don't', in: Bell and Marans (note 29 above), pp. 36-38, on p. 36 של ההיסטוריון טוני ג'אדט מחופשת הקיץ שבילה בקיבוץ בסוף שנות השישים או בראשית שנות

יש לשים לב כי פרידמן רואה בתוכני החיים היהודיים של הפרט בישראל דבר־מה המכתיב את ההזדהות הלאומית של יהודי התפוצות עם ישראל. חשובים הרבה יותר לעניין הזה הם כמובן תוכני החיים הציבוריים של ישראל והתנהגותה בזירה הבין־לאומית. בהקשר זה אזכיר התבטאות נוספת שעוררה הדים רבים, התבטאותו של פיטר בינארט, אינטלקטואל יהודי אמריקני המזדהה כציוני, שערך בזמנו את כתב העת היהודי האמריקני החשוב הניו רפבליק. הממסד היהודי האמריקני דרש מיהודי ארצות הברית 'להפקיד את הליברליזם שלהם בכניסה לציונות', כתב בינארט, וכעת הוא מתחלחל להיווכח שהיהודים הצעירים הפקידו בכניסה את הציוניות שלהם דווקא, ולא את הליברליזם.⁴⁸

כשם ששלילת הגלות של הציונות המהותנית היא שלילת ההוויה של יהודים מחוץ לארץ ישראל מפני שהווייתם שם פוגמת בתוכן החיים האלה (החי אותם מנותק ממהותו הארץ־ישראלית), כך הוויית החיים היהודיים בישראל היא נימוק נחרץ לחייב כל יהודי לחיות בישראל (שכן מי שחי אותם חי את מהותו הארץ־ישראלית). הציונות השוויונית מהפכת את שני הדברים: היא שוללת את הגלות לא על סמך שלילה מטפזיית של עצם הווייתם של יהודים מחוץ לארץ ישראל, אלא בהתבססה על תוכן החיים היהודיים ההיסטוריים הקונקרטיים שחוו יהודים בשר ודם באירופה במאה ה־19 וה־20 ובמאות שקדמו להן. היהודים חיו אז חיים של רדיפות ושל דיכוי בלא אפשרות לעמוד ברשות עצמם, אותם חיים ממשיים שתיארו ברנר וברדיצ'בסקי. משהוקמה מדינת ישראל וניתנה ליהודים החיים מחוץ לה אפשרות לחיות בה, ומרגע שחי היהודים מחוץ לישראל אינם נראים עוד כפי שנראו חיהם במאות האחרונות עד המאה ה־20, אין עוד גלות שצריך לשלול אותה. השאלה אם להתייחס בחיוב אל חיים בישראל אם לאו נעשית אפוא תלויה בתוכן החיים היהודיים בישראל, לא בהווייתם. במילים אחרות, כשם ששלילת הגלות וחיוב הישראליות של הציונות המהותנית תלויות שתייהן בשלילת עצם הוויית החיים היהודיים מחוץ לארץ ישראל ולא בתוכן החיים הללו, כך שלילת הגלות וחיוב הישראליות מבחינת הציונות ההבנייתית־שוויונית תלויה בתוכן החיים בשני המקומות, ולא רק בהווייתם בהם. לפי הציונות השוויונית, יותר משישראל יכולה להסתמך על עצם הווייתה היהודית כבסיס לשלילת הגלות, עליה לחשוש שמא ייעשו תוכני הווייתה היהודית בסיס לשלילת הישראליות. הציונות השוויונית מבליטה את העניין הזה מכוח כל יסודותיה העיוניים והמוסריים, ואילו הציונות המהותנית מכחישה אותו מכוח יסודותיה העיוניים והמוסריים. בגללה אפילו ישראלים חורשי טוב דוגמת א"ב יהושע משמיעים תוכחות חסרות שחר כלפי יהודי התפוצות.

לציונות כתנועה פוליטית יש גם סיבות היסטוריות להבין כי בלא מניעים התלויים בתוכן הקיום היהודי בישראל, לא רבים סיכוייה להיות אטרקטיבית בעיני יהודי התפוצות. אמנם הציונות הצליחה לכונן בארץ ישראל את האומה היהודית המובהקת הדוברת עברית ואת האומה היהודית הלא־מובהקת החיה בתפוצות, אולם כתנועה היסטורית אין הציונות יכולה לזקוף את

השבעים, כפי שפורסמו בהארץ: 'מה אתה עושה כאן, בקיבוץ?' מוסף הארץ, 20.4.2010,

<http://www.haaretz.co.il/misc/1.1198282> (אוחזר ביוני 2013).

Peter Beinart, 'The Failure of the American Jewish Establishment', *The New York Review of Books*, 57, 10 (2010), pp. 16-20, on p. 16

ההצלחות הללו לזכותה שלה בלבד. את התגבשות האומה היהודית המובהקת בארץ ישראל איך היא יכולה לזקוף לזכות כוח המשיכה של הרעיון המדיני הציוני עצמו. גם הפעולה הפוליטית של התנועה שניסתה לממש את הרעיון הזה לא העניקה לו את הדחיפה העיקרית להצלחתו. הרעיון הציוני והתנועה הציונית הצליחו בעיקר בזכות שני גורמים אחרים: סגירת שעריה של ארצות הברית למהגרים יהודים בשנות העשרים של המאה ה-20; והאנטישמיות באירופה של שנות השלושים והארבעים. סגירת שערי ארצות הברית תרמה במידה רבה לריבוי מספר העולים בעלייה הרביעית ממזרח אירופה לארץ ישראל ולהתגבשות היישוב היהודי בארץ ישראל של שנות העשרים, והאנטישמיות באירופה של שנות השלושים והארבעים דחפה להתגבשות העלייה החמישית והעליות שבאו אחריה והשלימה את ייצובו ואת גיבושו של היישוב היהודי החשוב הזה.⁴⁹ גם את הישגה הגדול השני של הציונות - התגבשות האומה היהודית בתפוצות במובן הסובייקטיבי והוולונטרי שהוא המובן היחיד של הוויית התפוצות היהודית שהוא ציוני - אין הציונות, אם כרעיון אם וכתנועה היסטורית, יכולה לזקוף לזכותה שלה. האומה היהודית בתפוצות התגבשה בעיקר בגלל השואה. רוב יהודי אמריקה ויהודי המערב לא היו ציונים כלל עד שנות הארבעים; הם אף התנגדו לציונות. רק הלם השואה וכינונה של ישראל השתיקו את התנגדותם, שהיתה קולנית עד סוף שנות הארבעים, ועוררו המוני יהודים (ולא רק יהודים) בעולם להבחין בחשיבותו של הרעיון הציוני ולהכיר בחשיבות מימושו.⁵⁰ במילים אחרות, הרעיון הציוני הצליח לחולל שינויים היסטוריים - לכוון בארץ ישראל אומה יהודית במלוא מובן

49 זרם ההגירה המוגבר לארץ ישראל בימי העלייה הרביעית היה בשל נסיבות 'חיצוניות': הרעת מצבם הכלכלי של יהודי פולין בעקבות הגזרות הכלכליות שהוטלו עליהם מצד אחד, ומצד אחר צמצום אפשרויות ההגירה לארצות אחרות, ובעיקר כאמור לארצות הברית. לסקירת העלייה הרביעית מכמה זוויות 'ציוניות' ראו: דן גלעדי, **היישוב בתקופת העלייה הרביעית (1924-1929)**: בחינה כלכלית ופוליטית, עם עובד, תל אביב תשל"ג; אביבה חלמיש, 'עליית בעלי הון לארץ ישראל בין שתי מלחמות העולם', בתוך: דבורה הכהן (עורכת), **קיבוץ גלויות: עלייה לארץ ישראל - מיתוס ומציאות**, מרכז ולמן שזר לתולדות ישראל, ירושלים תשנ"ח, עמ' 193-232, בעמ' 196-197. לדיון בגלי ההגירה מן הארץ לחוץ לארץ באותן שנים ראו: מאיר מרגלית, 'המשתוקקים לרדת: על יהודים שלא הצליחו לממש את רצונם לרדת מהארץ בשנות העשרים', **קתדרה**, 125 (תשס"ח), עמ' 79-98. אשר לעלייה החמישית ראו: יואב גלבר, **מולדת חדשה: עליית יהודי מרכז אירופה וקליטתם 1933-1948**, יד יצחק בן-צבי ומכון ליאו בק, ירושלים 1990.

50 השואה 'חיסלה לא רק את שלישי העם מבחינה פיזית, אלא אף את הגיוון הרעיוני היהודי שאפיין אותו בפזורותיו קודם לכן. לאחר השואה ובגללה נתקבל הרעיון הציוני על דעת חוגים רחבים ביותר בקרב היהודים, וכך הפכה מתנועת מיעוט בעם היהודים לתנועה דומיננטית, הזוכה לתמיכה רחבה בכל הקיבוצים היהודיים בתפוצות'. דן מכמן, 'מכסחי הציונות: עיקרי השקפת העולם של הזרם ה'פוסט ציוני' בחברה הישראלית העכשווית', בתוך: הנ"ל (עורך), **'פוסט-ציונות' ושואה: הפולמוס הציבורי הישראלי בנושא ה'פוסט-ציונות' בשנים 1993-1996 ומקומה של סוגיית השואה בו: מקראה**, אוניברסיטת בראיילן [רמת גן] 1997, עמ' 11-26, בעמ' 11-12. לדיון על הקשר שבין השואה להקמת מדינת ישראל ראו גם: הנ"ל, 'משואה לתקומה! משואה לתקומה? ההיסטוריוגרפיה של הקשר הסיבתי בין השואה להקמת מדינת ישראל - בין מיתוס למציאות', עיונים בתקומת ישראל, 10 (2000), עמ' 234-258; הנ"ל, 'חקר הציונות לנוכח השואה: בעיות, פולמוסים ומונחי יסוד', בתוך: וייץ (עורך), **בין חזון לרוויזיה**, עמ' 145-170, בעמ' 149-151.

המילה וגם להפוך חלקים נכבדים מהקולקטיב היהודי העולמי לאומה יהודית במובן החלקי אך הציוני של המילה - לא רק בזכות כוח המשיכה החיובי של עצם רעיון החיים היהודיים וההגדרה העצמית היהודית בקרב המוני ערבים במזרח התיכון. הרעיון הציוני הצליח לחולל את שני השינויים ההיסטוריים האלה בזכות כוח הדחייה השלילי שיצרו סגירת השערים באמריקה ורדיפת היהודים באירופה. הגורמים האלה ראויים לכל גנאי, והאפשרות שיישנו ראויה לכל התנגדות. ברי כי אין זה ראוי להסתמך על הישנותם לצורך שימור פרות הצלחותיה של הציונות. כדי שתהיה הצלחתה ההיסטורית הראשונה של הציונות - קיום האומה היהודית במובן המלא בארץ ישראל - בת קיימה, אולי לא נחוץ שתוכני הקיום של היהודים בארץ ישראל יהיו בעלי כוח משיכה בעיני רוב חבריה של אומה זו. חייהם ממילא מושרשים בהוויית האומה היהודית הישראלית ובעבור רובם היא בררת הקיום היחידה או למצער העיקרית. לא כן ההצלחה ההיסטורית השנייה החשובה של הציונות: שימור השתתפותם של המונים מיהודי התפוצות במורשת הקיום היהודי העצמאי בארץ ישראל, בהגירה ממשית אליה או בדרך של הזדהות עמה ותמיכה בה מבחוץ. ליהודי התפוצות אין מניעי הזדהות ניצחים ופשוטים כל כך עם הסיפור הציוני של ההיסטוריה של עם ישראל ועם הקיום היהודי כמו שיש ליהודים הישראלים. הם אינם מתחנכים בישראל על ברכי הסיפור הציוני; האינטרסים הקיומיים הבסיסיים שלהם - הכלכליים והחברתיים - אינם מעוגנים בישראל; הם אינם כבולים אליה בכבלי שפה, שכן בעבור רובם לא העברית היא השפה הראשונה; ובעבור רובם זיכרון רדיפות היהודים במאה ה-20 אינו זיכרון אישי וחלק מרקמת חיי היום-יום - ככל שיחלפו הדורות, כן ילכו וידעכו זיכרונותיו של הדור שחוה את השואה. על הפוליטיקה הציונית מוטלת אפוא האחריות לספק ליהודי התפוצות מניעים אחרים לרצות להיות שותפים בדרך כלשהי בקיום היהודי הלאומי בישראל. לכל הפחות יש לפוליטיקה הציונית סיבות אינהרנטיות לרצות שלא לספק להם סיבות להתבייש בקיום הלאומי הזה. שלא כמו המניעים של יהודי ישראל לרצות בהמשך הקיום היהודי הלאומי בישראל, מניעים שקשורים בעצם ואינם תלויים באטרקטיביות של תוכן קיומם היהודי בישראל, המניעים שעל הפוליטיקה הציונית לספק ליהודים מחוץ לישראל להרגיש שותפות עם הקיום הלאומי היהודי בישראל (לפחות אם אין רוצה בשיבת האנטישמיות ורדיפת היהודים כדי להשיג זאת) מוכרחים להיות קשורים לא בעצם קיומה של הווייה יהודית בארץ אלא בתכניה המושכים - יהודיים ואחרים.